

ЦЕНТРАЛЬНА СПІЛКА СПОЖИВЧИХ ТОВАРИСТВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА КОМЕРЦІЙНА АКАДЕМІЯ

ПАВЛЕНЧИК Наталія Федорівна

УДК 339.13:338.432

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ**

08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі фінансів та кредиту ПВНЗ “Львівський університет бізнесу та права”.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор,
академік Української академії наук,
заслужений працівник освіти України
Янковська Лариса Анатоліївна
ПВНЗ “Львівський університет бізнесу та
права”, ректор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
Апопій Віктор Володимирович,
Львівська комерційна академія Укоопспілки,
завідувач кафедри комерційної діяльності і
підприємництва

доктор економічних наук, професор
академік НААН України,
заслужений діяч науки і техніки України
Лупенко Юрій Олексійович,
ННЦ “Інститут аграрної економіки”
Національної Академії аграрних наук України,
директор

доктор економічних наук, професор
Мороз Олег Васильович,
Вінницький національний технічний
університету МОН України, професор кафедри
менеджменту та моделювання в економіці

Захист відбудеться “15” вересня 2015 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.840.01 у Львівській комерційній академії за адресою: 79005, м. Львів, вул. Туган-Барановського, 10, ауд. 314.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівської комерційної академії за адресою: 79005, м. Львів, вул. Туган-Барановського, 10, ауд. 109.

Автореферат розісланий “ 11 ” серпня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М.Ю. Барна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Повноцінне забезпечення потреб населення продуктами харчування, відповідно до науково-обґрунтованих норм споживання, позитивно характеризує продовольчу безпеку країни. Значну роль у виконанні цього завдання відводиться внутрішньому ринку сільськогосподарської продукції, на якому реалізують свій товар виробники і задовольняють інтереси покупці, за умов, що при збуті провідна роль відводиться споживачам.

Нині на ринку сільськогосподарської продукції, в результаті допущення низки суттєвих помилок і прорахунків урядовими структурами у ході реформування аграрного сектора економіки, склалася напружена ситуація. Зокрема, на заміну зруйнованої системи заготівлі і реалізації продукції не винайдено альтернативної, а створений Аграрний фонд виконує функції з інтервенції, не належним чином. У свою чергу, утворення нових господарських структур в аграрній сфері відбувалося без науково-практичного обґрунтування відповідних форм, розмірів, видів діяльності та економічних взаємовідносин між ними, що спричинило дисбаланс структури виробництва в країні. Не здійснювалися заходи державного регулювання пріоритетних напрямів та розвитку економічних взаємовідносин в аграрній сфері.

У даний час, має місце багатоканальна система реалізації продукції, яка за рівнем розвитку ринкової інфраструктури, значною мірою, є неадекватною способу просування продукту. Спостерігається в часі і просторі висока строкатість цін за каналами, як правило не на користь виробників. На часі є необхідним встановлення тривалих й стабільних зв'язків між виробниками та споживачами, потребує дослідження механізм відносин формування попиту, пропозиції, ціноутворення за умов миттєвого стану на ринку. Усе це зумовлює високу актуальність досліджуваної проблеми.

Теоретичні й методологічні основи еволюції та функціонування ринку знайшли своє відображення в працях всесвітньо відомих учених економічної науки, таких як І. Ансофф, О. Вільямсон, Д. Кейнс, Ф. Кене, К. Маркс, Д. Норт, М. Портер, Д. Рікардо, П. Самуельсон, Ж. Сей, Ф. Хайск та ін., які встановили різноманітні внутрішні причинно-наслідкові зв'язки, провели глибокий аналіз розвитку явищ і процесів функціонування підприємств в умовах ринку, спрямували зусилля на дослідження ринкового механізму. Їх напрацювання та здобутки заклали підґрунтя формування теоретичної сутності ринку загалом. Проте, динамічність і варіативність ринкових відносин, диверсифікація розвитку економічних систем та сегментації ринку, його інфраструктури в умовах глобалізації та євроінтеграції спонукають до подальшого вивчення цієї проблеми.

Вагомий внесок у теорію формування і функціонування ринку продукції сільського господарства зробили такі вітчизняні вчені, як В. Андрійчук, В. Апопій, І. Баланюк, Ф. Горбонос, Л. Левківська, І. Лукінов, Ю. Лупенко, М. Малік, В. Месель-Веселяк, О. Мороз, Т. Осташко, А. Павленчик, Б. Пасхавер, О. Скидан, І. Червен, Л. Янковська, І. Яців та ін. Їхні дослідження зосереджено на теоретичних, методологічних і практичних аспектах ринку, розвитку його окремих складових, ролі і значенні й ефективності функціонування з урахуванням регіональних особливостей та умов євроінтеграції. Проте, залишаються актуальними дослідження

практичного встановлення балансу потреб і обсягів виробництва продукції підприємствами у контексті стабільності ціноутворення, недостатньо вивченими є питання підгрунтя ризиків, удосконалення логістичних процесів та їх інформаційного забезпечення та врегулювання відносин на внутрішньому ринку сільськогосподарської продукції в умовах жорсткої конкуренції з виробниками аналогічних продуктів розвинутих в аграрному аспекті країн Європи. Недостатній рівень дослідження низки питань науково-теоретичного і прикладного характеру функціонування ринку сільськогосподарської продукції і зумовив вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. У дисертаційній роботі представлені результати досліджень, здійснених особисто автором відповідно до напрямку науково-дослідної роботи Львівського національного аграрного університету, ПВНЗ “Львівський університет бізнесу та права”, ПВНЗ “Західнодонбаський інститут економіки і управління” та Національної металургійної академії України.

Проведені дослідження є частиною наукової тематики економічного факультету Львівського національного аграрного університету на 2006-2010 рр. “Розробка організаційно-економічного механізму підвищення соціально-економічної ефективності функціонування агропромислового комплексу Західного регіону України” (номер державної реєстрації 0106U002073), де автором подаються пропозиції щодо стимулювання інноваційної функції виробників на 2011-2015 рр. “Теоретико-методологічне та організаційно-економічне обґрунтування розвитку сільського господарства і села” (номер державної реєстрації 0111U001252), де автором запропоновано механізм державного стимулювання економічних інтересів сільськогосподарських виробників; науково-дослідної теми “Підвищення конкурентоспроможності підприємств та ефективності використання їх виробничого і кадрового потенціалу” ПВНЗ “Львівський університет бізнесу та права”, де автором запропоновано напрям диверсифікації діяльності оптового ринку; комплексної теми дослідження Західнодонбаського інституту економіки і управління “Методологія регіонального економічного розвитку” (номер державної реєстрації 0102U000369), де автором обґрунтовано доцільність укрупнення сільськогосподарських підприємств; факультету комп'ютерних систем, енергетики та автоматизації Національної металургійної академії України на 2006-2015 рр. “Методологія управління підприємствами різних організаційно-правових форм та форм власності” (номер державної реєстрації 0107U001146), де автором розроблено механізм інформаційного забезпечення суб'єктів ринку; наукових досліджень кафедри економіки підприємства Львівського національного аграрного університету “Вдосконалення механізму підвищення ефективності агропромислового виробництва в контексті зрівноваженого розвитку сільських територій” на 2006-2010 рр., де автором подаються рекомендації з регулювання виробництва обсягів продукції на основі прийняття раціональних логістичних рішень та “Підвищення ефективності використання виробничих ресурсів та конкурентоспроможності аграрних підприємств, як складова зрівноваженого розвитку сільських регіонів” на 2011-

2015 рр., де автором обґрунтовано та розроблено теоретико-методологічні основи функціонування ринку сільськогосподарської продукції.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є теоретико-методологічне обґрунтування основ і закономірностей функціонування ринку сільськогосподарської продукції та розробка комплексу прикладних рекомендацій з підвищення ефективності його діяльності.

Для досягнення поставленої мети вирішено такі завдання:

- поглиблено теоретичну сутність категорії “ринку сільськогосподарської продукції”;
- обґрунтовано концептуальний підхід до функціонування ринку сільськогосподарської продукції за сукупністю сегментів;
- проаналізовано етапи еволюції ринку сільськогосподарської продукції;
- розглянуто засади та принципи функціонування ринку;
- систематизовано, класифіковано та встановлено регуляторні прояви множини функцій на ринку сільськогосподарської продукції;
- проаналізовано стадії відтворювального процесу у сегментах ринку сільськогосподарської продукції;
- розглянуто сукупність відносин у сегментах реалізації та споживання;
- розроблено рекомендації з прийняття логістичних рішень на ринку сільськогосподарської продукції;
- обґрунтовано доцільність стимулювання інноваційної діяльності аграрних підприємств на стадії виробництва;
- виявлено наслідки ризиків, що проявляються у життєвому циклі товару;
- обґрунтовано прогнозування обсягів пропозиції на ринку в контексті процесу ціноутворення;
- запропоновано напрям диверсифікації діяльності оптового ринку;
- розроблено модель “Інформаційного центру” на ринку сільськогосподарської продукції.

Об’єктом дослідження є процеси функціонування ринку сільськогосподарської продукції.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні і практичні основи функціонування ринку сільськогосподарської продукції.

Методи дослідження. У процесі наукового дослідження ринку сільськогосподарської продукції застосовано системний підхід з використанням елементів діалектичного методу наукового пізнання: порівняння, систематизація, структурно-функціональне і логічне узагальнення – для аналізу поглядів і підходів учених та уточнення понять “ринку”, “ринку сільськогосподарської продукції”, “агропромисловий ринок”, “конкуренція”, “ризик підприємницької діяльності” тощо. За допомогою комплексного підходу побудовано концептуальну модель ринку впродовж історичних етапів розвитку суспільства, що спрямовувалися на еволюцію обмінних процесів. Використання соціологічного методу дало змогу виявити ризики споживачів залежно від дії групи чинників позитивного і негативного впливу. Статистичні методи широко використано для аналізу діяльності господарюючих суб’єктів та оцінки функціонування окремих сегментів ринку. Винятково важливе

місце у дослідженні належить виявленню, за допомогою математичного моделювання, взаємозалежності виробництва, ціни та інфляції.

Метод абстрагування забезпечив проведення аналізу виробництва основних видів продукту на одну особу населення з урахуванням якісної характеристики землі, а за допомогою методу групування виявлено рівень обсягів одержаного прибутку в розрахунку на 100 га та на одного працівника залежно від розміру угідь у користуванні. Запропонований методичний підхід з використанням моделі “стан миттєвості” дав змогу розглядати умови врегулювання взаємозалежності і взаємозумовленості рівноваги ціни та встановити баланс обсягів виробництва, доступності й достатності споживання певного виду продукції в режимі реального часу і простору. За допомогою балансового методу з’ясовано тенденції розвитку окремих сегментів ринку, встановлено дисбаланс розвитку галузей рослинництва і тваринництва та обґрунтовано механізми регуляторного впливу держави на міжрегіональний розподіл матеріально-ресурсних потоків. Для вирішення окремих завдань наукового дослідження використовували обстеження, монографічний, розрахунково-конструктивний, маркетинговий, описовий та інші методи.

Інформаційною базою дослідження стали чинні нормативно-правові акти та програми розвитку аграрного сектора, аналітичні й статистичні матеріали Державної служби статистики України, Головного управління агропромислового розвитку Львівської обласної державної адміністрації, статистичні звітні дані сільськогосподарських підприємств, дані соціологічного опитування керівників та фахівців аграрних підприємств, наукові публікації, інформація всесвітньої комп’ютерної мережі Internet та матеріали власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

вперше:

- обґрунтовано і запропоновано концептуальний підхід до структуризації ринку сільськогосподарської продукції, суть якого полягає у виділенні сукупності функціонально взаємопов’язаних сегментів, економічно-інтегрованих в єдиний процес за ланцюгом “виробництво-товарний рух-реалізація” з характерними для кожного сегменту економічними відносинами і зв’язками, що забезпечуватиме узгоджену взаємодію складових ринку, ефективно його функціонування і отримання синергетичного ефекту;

- розроблено теоретико-методологічні засади блочної системи регулювання процесів формування та руху сировинно-ресурсних потоків на виробництві сільськогосподарської продукції на засадах логістики, що дозволить оптимізувати процес виробництва, мінімізувати витрати транспортування, реалізації продукції та суттєво вдосконалити систему міжрегіональних поставок сільськогосподарської продукції;

- запропоновано методичні підходи розрахунку обсягу дотацій на виробництво сільськогосподарської продукції, як різниці цін національного виробництва і світових аграрних бірж, що відповідає вітчизняній та зарубіжній практиці підтримки аграрного сектору і сприятиме оптимальному розподілу державних дотацій, адресності підтримки вітчизняних виробників та стимулювання виробництва в аграрному секторі економіки;

- обґрунтовано структурно-функціональну модель “Інформаційного центру”, як бази концентрації, обробки та аналізу інформаційних потоків щодо стану, тенденцій, кон’юнктури ринку сільськогосподарської продукції та використання такої інформації суб’єктами господарювання для прийняття оптимальних управлінських рішень в усіх сегментах ринку щодо динамічного його врівноваження, зростання виробництва, прискорення обороту і підвищення ефективності відтворення аграрної продукції.

удосконалено:

- методологічний підхід розкриття характерних рис сутності еволюції ринку сільськогосподарської продукції у контексті радикальних змін у системі економічних відносин й зв’язків під впливом соціально-економічних чинників, формальних інститутів та поділу праці, що дає можливість моделювати розвиток ринку сільськогосподарської продукції та прогнозувати характер і масштаби обмінних процесів;

- понятійно-категоріальний апарат та обґрунтовано наукові поняття: “ринок сільськогосподарської продукції” з позиції системи економічних відносин; “сегменти ринку” – за функціональним призначенням та стадіями відтворювального процесу; “інституційне середовище функціонування ринку” – як сукупність формальних та неформальних інститутів. Все це дає можливість поглибити розуміння категорії “ринок сільськогосподарської продукції”, розвивати відповідні теоретичні положення і визначити методологію їх дослідження;

- механізм диверсифікації діяльності оптового ринку сільськогосподарської продукції у напрямку розширення послуг для товаровиробників, пов’язаних з концентрацією і збереженням сільськогосподарської продукції у міжсезонний період і її транспортуванням, переробкою, фасуванням, що сприятиме розвитку партнерства суб’єктів господарювання і ринку та дозволить в широких масштабах здійснити інтервенцію сільськогосподарської продукції для встановлення динамічної рівноваги попиту і пропозиції.

- засади встановлення рівноваги обсягів продажу та купівлі на ринку на основі моделі “стан миттєвості”, в умовах якої є можливим відстежити одночасну дію позитивних і негативних чинників на процес ціноутворення в режимі реального часу і спрямувати його на зрівноваження ціни з метою забезпечення еластичності попиту і пропозиції.

- підхід до розуміння зростання тривалості життєвого циклу товару на ринку, який на відміну від існуючих, передбачає, за участі посередника, трансформацію обмінних процесів у форму відтермінування торгівлі та зумовлює його реалізацію в іншому часі і просторі, що спрямований на одержання високих доходів;

- методичний підхід до оцінки ефективності впровадження інноваційних розробок, який на відміну від факту одержання певного обсягу прибутку, ґрунтується на виявленні негативних наслідків новацій на розвиток суспільства, що сприятиме підвищенню рівня використання людського капіталу та формування соціального клімату;

- теоретичне обґрунтування поняття “ризик підприємницької діяльності”, яке на відміну від загально прийнятих, розглядається як безпосередня дія суб’єкта на

основі усвідомленого прийняття рішення в ситуації невизначеності, в умовах якої з певних причин може відбутися як недосягнення мети, так і радикальне покращення результату.

набули подальшого розвитку:

- функції ринку сільськогосподарської продукції в умовах зростання конкуренції і глобалізації товарних ринків, їх систематизація з поділом на три блока: базові, допоміжні та супутні, що дає змогу обґрунтовано сегментувати ринок сільськогосподарської продукції, запропонувати ефективні механізми його функціонування і схеми управління;

- принципи функціонування ринку сільськогосподарської продукції (саморегулювання, координації, цілісності, еквівалентності, інтегрованості, синергетичності) у сенсі розширення їх змісту, конкретизації спрямованості дії та умов реалізації, що сприятиме чіткій організації, більш ефективному регулюванню та державній підтримці розвитку вітчизняного ринку сільськогосподарської продукції;

- методологічний підхід до визначення обсягів продукування продукції дрібними виробниками, яка на відміну від формування розмірів на основі ціни минулого року, базується на входженні кожного з них у визначену технологічну ланку з одержанням встановленого рівня квот на виробництво певного виду продукції, що дасть можливість врегулювати попит і пропозицію на ринку.

Практичне значення одержаних результатів. Результати теоретико-методологічних досліджень функціонування ринку сільськогосподарської продукції знайшли своє відображення у запропонованому методологічному підході з визначення суми дотацій на підтримку розмірів виробництва сільськогосподарської продукції, які схвалені та прийняті до впровадження Львівською обласною державною адміністрацією (довідка № 5/34-3321/0/2-14/1-10 від 26.06.2014 р.).

Рекомендації автора щодо створення інформаційних центрів на рівні сільської території, району та області прийняті до впровадження Департаментом агропромислового розвитку Львівської облдержадміністрації (довідка № 19-02/20 від 01.07.2014 р.). Пропозиції автора стосовно створення місцевої мережі інформаційних осередків з безпосереднім підключенням до них кожного аграрного підприємства, що сприятиме прийняттю оптимальних управлінських рішень, прийняті до впровадження Мостиською районною адміністрацією Львівської області (довідка № 02-34/1060 від 14.07.2014 р.).

Результати наукового пошуку з диверсифікації підприємства, що спрямовані на інтегрування торговельної та переробної його структури в постачальницько-сировинну галузь і підтримання пропорцій та встановлення динамічної ціни рівноваги, будуть використані для формування програми розвитку оптовим ринком сільськогосподарської продукції “Шувар” (довідка № 01-273 від 17.07.2014 р.). Напрацювання автора стосовно доцільності впровадження підприємствами інноваційно-технологічних розробок будуть використані у практичній роботі фермерським господарством “Лелик” (довідка № 15 від 19.06.2014 р.).

Матеріали дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі у Львівському національному аграрного університеті при вивченні дисциплін

“Економіка підприємства” та “Глобальна економіка” студентами економічного факультету (довідка № 01-28-03 від 24.11.2014 р.) і у Львівському університеті бізнесу та права при вивченні дисциплін “Ринок фінансових послуг” та “Фінансовий ринок” студентами економічного факультету (довідка № 171 від 07.11.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до вирішення проблем розвитку процесів функціонування ринку сільськогосподарської продукції. Наукові розробки, положення, висновки і рекомендації, які виносяться на захист, одержані автором самостійно і є його особистим внеском у науку, особливо в питанні побудови концептуально-еволюційної моделі розвитку ринку. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використані лише ті ідеї, розробки та положення, які є результатом особистих досліджень.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження апробовані у методичних розробках, рекомендаціях і пропозиціях, викладені у монографіях, статтях, впроваджені у практику виробництва та навчальний процес. Основні теоретичні і практичні положення дисертаційної роботи доповідалися на 15 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та форумах, зокрема: міжнародних науково-практичних форумах “Теорія і практика розвитку АПК” (Львів, 2006 р.), “Екологічні, економічні та технологічні аспекти використання земельних ресурсів” (Львів, 2007 р.), “Екологічні, економічні та технологічні аспекти ефективного використання матеріально-технічної бази АПК” (Львів, 2008 р.), “Шляхи підвищення ефективності використання агроресурсного потенціалу” (Львів, 2009 р.), “Теоретичні основи і практичні аспекти використання ресурсоощадних технологій для підвищення ефективності агропромислового виробництва і розвитку сільських територій” (Львів, 2012 р.), міжнародних науково-практичних конференціях “Научно-инновационная деятельность и предпринимательство в АПК: проблемы эффективности и управления” (Мінськ, 2007 р.), “Україна – сільське господарство – СОТ: теорія і практика” (Миколаїв, 2007 р.), “Розвиток економічних і політико-правових систем України та інших країн Європи на початку ХХІ століття” (Львів, 2011 р.), “Перспективи розвитку і актуальні проблеми України та країн світу” (Львів, 2012 р.), “Кооперативні читання 2013 рік” (Житомир, 2013 р.), “Научное наследие академика А.А.Никонова и проблемы современной аграрной экономики” (Москва, 2013 р.), всеукраїнській науково-практичній конференції “Розвиток фінансової системи України в умовах ринкових трансформацій” (Вінниця, 2006 р.), міжнародній науково-теоретичній конференції “Методичні основи сучасного дослідження в аграрній економіці” (Житомир, 2005 р.), міжнародній науково-практичній інтернет-конференції міжнародній “Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств” (Львів, 2012 р.) та Інтернет-конференції “Формування та розвиток економіки в сучасних умовах господарювання” (Луцьк, 2011 р.).

Публікації. Основні результати наукових досліджень висвітлені у: 8 монографіях (в т.ч. 2 одноосібних), 23 статтях у наукових фахових виданнях, 2 статтях у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 2 статтях у наукових періодичних виданнях інших держав, 15 публікаціях за

матеріалами конференцій та форумів. Загальний обсяг 93,57 д.а., особисто автору належить 76,96 д.а.

Обсяг і структура дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (379 найменувань на 36 сторінках) та 2 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 435 сторінок, основний зміст викладено на 397 сторінках. Робота містить 65 таблиць, 58 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, окреслено зв'язок роботи з науковими програмами, сформульовано мету, визначено предмет, об'єкт та методи дослідження, викладено основні результати, ступінь їх новизни та практичне значення, особистий внесок здобувача та подано інформацію про апробацію.

У першому розділі – **“Теоретичні та методологічні основи функціонування ринку сільськогосподарської продукції”** – розглянуто теорію і досліджено методологічні основи сутності й еволюції ринку та розкрито конкуренцію як основоположну властивість ринку сільськогосподарської продукції, подано методикау дослідження.

Дослідження сутності категорії ринок зумовили висновок, що її теоретичні положення ґрунтуються на засадах економічної теорії відповідно до яких основою буття людського суспільства є виробництво і споживання матеріальних та духовних благ, а еволюційні процеси на ринку є синхронними етапам поділу праці. Ринок, як система, характеризується багатоступеневістю і проявляється на глобальному, світовому, локальному рівні, а також окремого об'єкта і на усіх рівнях людської спільноти розкривається через економічні відносини. Економічні відносини, які виникають між виробниками, продавцями і споживачами та проявляються відповідно до дії законів товарного виробництва, грошового обігу, попиту і пропозиції, визнаються вченими як ґрунтоутворюючий пласт економічної категорії ринку, що надає трактуванню обґрунтованого підходу, формату визначеності і змістовності. Ринок є не зв'язковою ланкою між виробництвом і споживанням, а єдиним середовищем, де однаковою мірою зацікавленість товаровиробників, посередників, продавців спрямована на розвиток і задоволення потреб споживачів. Такий методологічний підхід дає підстави визнати ринок як суцільний процес економічних відносин з виробництва, розподілу та споживання товарів і можна вважати економічною системою, створеною з комплексу елементів та їх властивостей, взаємодія між якими зумовлює цілісність, яка формується й функціонує за певними принципами, види і засади дії яких з'ясовані в процесі дисертаційного дослідження (табл. 1).

Структуру ринку сільськогосподарської продукції і його окремих елементів у просторі визначають юридичні та фізичні особи. У зв'язку з цим, ринок сільськогосподарської продукції структурно доцільно представити як сукупність учасників ринку сформованих в окремі сегменти, у середовищі яких розвиваються свої виробничо-економічні зв'язки та відносини, але інтегровані в єдиний процес, що забезпечує виробництво та внутрішній рух продукції до споживача. Відносини носять характер горизонтального спрямування, націлені на вирішення завдань

поодиноких сегментів у забезпеченні загального руху продукту.

Таблиця 1

Засади дії принципів функціонування ринку сільськогосподарської продукції

Принцип	Зміст
Саморегулювання	Забезпечує створення, підтримання виробництва, розподілу та обміну сільськогосподарської продукції на основі взаємодії попиту і пропозиції в конкурентному середовищі за допомогою вільного ціноутворення
Координації	Забезпечення функціонування кожного сегменту на засадах узгодженості, взаємної упорядкованості співпраці ринкових суб'єктів і спрямованості їх діяльності на одержання корисного ефекту
Цілісності	Передбачає створення і функціонування ринку сільськогосподарської продукції як єдиного цілого, а діяльність окремих елементів у взаємозв'язку і єдності
Еквівалентності	Регулює і визначає характер міжгалузевого обміну товарів і послуг
Ціноутворення	Узгодження цінової політики на ринку за якої за основу ціни приймаються середньозважені галузеві витрати до яких додається економічний прибуток
Конкурентного витіснення	Характеризує конкурентні переваги на ринку продукції одного із учасників та неможливість співіснування іншого в одній ніші
Інтегрованості	Передбачає обов'язковість взаємодії сегментів спрямованих на організацію їх у єдину систему
Законодавчих засад	Передбачає нормативно-правове забезпечення функціонування ринку
Синергетичності	Формування синергетичного ефекту як сумарного результату діяльності всього ринку, який переважає суму результатів в окремих сегментах
Ефективності	Передбачає отримання позитивних кінцевих результатів або корисного ефекту

За умов узгодженості та ефективного виконання процесів у кожному із сегментів на ринку формується окремий корисний ефект, який трансформується у синергетичний. Ринок сільськогосподарської продукції пропонується розглядати як сукупність окремих сегментів, що мають споріднені риси і властивості, в основі функціонування яких лежать економічні відносини, спрямовані на забезпечення виробництва та логістичний перерозподіл потоків продукції від виробника до споживача в режимі визначеного часу і простору, з метою задоволення інтересів усіх учасників (рис. 1).

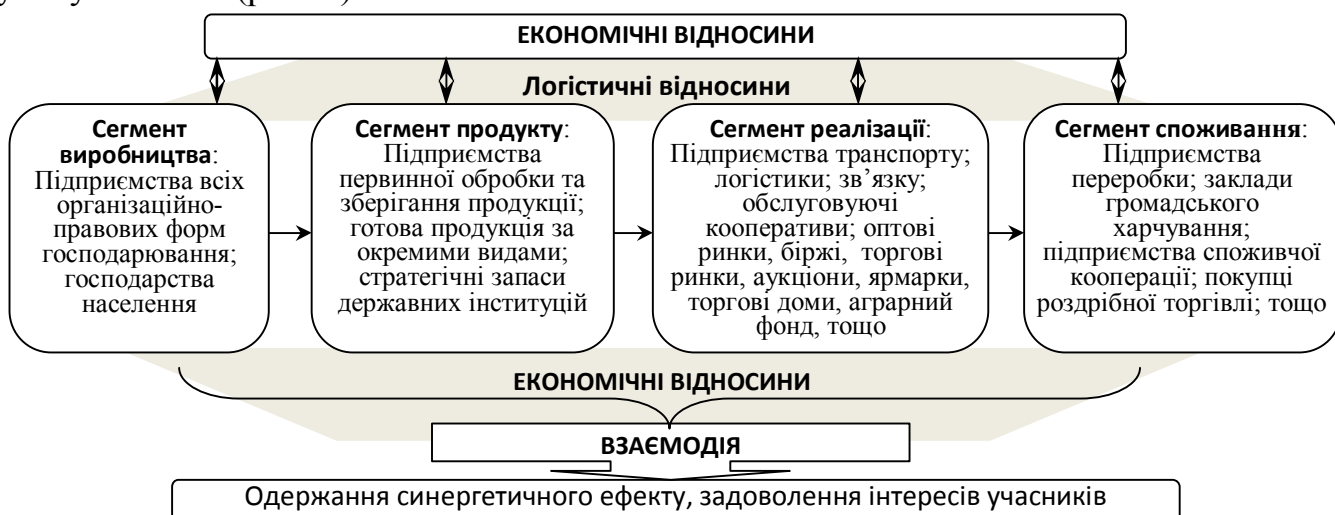

Рис. 1. Сегментування ринку сільськогосподарської продукції

Еволюція і становлення ринку характеризуються поетапністю та постадійною зміною його форми, сутності й прояву відносин. Дослідженнями доведено, що обмін є похідним від поділу праці, який виступає вирішальним і первинним у зародженні ринку. Еволюцію ринку сільськогосподарської продукції можна розглядати як зміну та вдосконалення системи економічних відносин, що формувалися протягом

тривалого періоду за участю різних інституцій і були спрямовані на регулювання виробництва продукції аграрних товаровиробників та її рух у сфері обміну до споживача. У ході дослідження визначено, що в практичній площині ринок доцільно розглядати як організацію господарств, за якої відбувається вільна гра ринкових сил, де кожен із учасників реалізовує свої інтереси на засадах вільного партнера.

Ринок сільськогосподарської продукції не створює конкуренцію, а слугує середовищем для розвитку економічних відносин між виробниками і споживачами й виконує особливу роль у переміщенні продукції. З'ясовано, що жоден із виробників не може володіти інформацією про параметри виробництва однорідної продукції своїх суперників, оскільки їх є дуже велика кількість і вони досить розосереджені в просторі. Саме тому кінцеві споживчі цінності і вартісні параметри продукції визначаються лише на ринку в момент продажу, в умовах конкурентної боротьби.

У другому розділі – **“Організаційно-функціональні засади ринку сільськогосподарської продукції”** – розкрито атрибути відносин у сегментах ринку, встановлено економічну природу і регулювальні дії елементів ринкового механізму та з'ясовано прояви множини функцій ринку.

Дослідженням встановлено, що в сегментах виробництва і продукту виробники не координують своїх дій на предмет пропорційності та збалансованості виробництва окремих видів продукції і не керуються принципами соціальної справедливості, а здебільшого ризиковими рішеннями, спрямованими на одержання прибутку. Основним орієнтиром у плануванні обсягів виробництва для більшості товаровиробників, особливо господарств населення і фермерів, у поточному році виступає ціна на окремі види продукції минулого року. Як результат, у їхніх діях проявляється неузгоджений та хаотичний характер щодо кон'юнктури й встановлення обсягів виробництва. Як наслідок, у багатьох випадках виробництво одного продукту є надлишковим, не завжди відповідає запитам споживачів, а іншого – недостатнім. Це зумовлює перекоси в структурі виробництва на локальному, регіональному та національному рівнях.

Завершальним етапом діяльності виробників у сегменті продукту є трансформування їхніх дій у сегмент реалізації, але в іншій якості – спрямованими на одержання прибутків. Здебільшого рішення з вибору каналу реалізації супроводжується ризиком для виробника. Соціологічні дослідження серед керівників аграрних підприємств показали, що 54 % опитаних надали перевагу прямому каналу, який звільняє їх від додаткових проблем, пов'язаних із реалізацією продукції. Встановлено, що у торговельну мережу сільські товаровиробники спрямовують близько 40 % виробленої продукції в натуральному вигляді, з якої близько 25 % вони реалізують самостійно. Прямі комерційні відносини є прозорими і прийнятними, що зумовлює встановлення узгодженої ціни.

Економічні відносини є справедливими лише за умов, коли виробник забезпечить собі повернення понесених матеріально-грошових затрат і одержить оптимальний дохід, що забезпечить розширений відтворювальний процес, а споживач придбає необхідну продукцію за найвигіднішою ціною. Проведене нами соціологічне опитування засвідчило, що 51,7 % респондентів вважають реалізацію продукції безпосередньо кінцевому споживачу на ринку з продажу

сільськогосподарської продукції найвигіднішою. У безпосередньому контакті обмін товару виробника на гроші покупця відбувається одночасно і в одному й тому ж місці. У разі появи на ринку сільськогосподарської продукції посередників відбувається розділення купівлі і продажу в часі й просторі і процес товарно-грошового обміну переростає у форму багатоланкової торгівлі. У результаті збільшується тривалість життєвого циклу товару на ринку, що може спричинити нерівномірність його розподілу в часі та зростання в ціні.

Економічні відносини, що вибудовуються з участю комерційних посередників, переважно деформовані і вони є не на користь ні виробнику, ні кінцевому споживачу. Дослідження показали, що на шляху руху продукції, залежно від її виду, місця виробництва і корисності, кількість посередників може змінюватися декілька разів, і за рахунок їх цінних надбавок зростає ціна. Особливо показовим є реалізація м'яса на роздрібному ринку, де, як засвідчує практика, кінцева ціна в 1,5 – 2 рази є вищою, ніж відпускна товаровиробників. Різниця між останньою і реалізаційною є джерелом доходу лише посередників. В період збирання врожаю сільськогосподарськими виробниками посередники пропонують низькі ціни на продукцію або її обмін на паливо, засоби та сировину за завищеною ціною, з чим, у зв'язку з нестачею обігових коштів, змушені погоджуватися виробники. Таку думку висловили 80,5 % респондентів з числа опитаних. Проте, наявність посередників і відносини з ними “влаштовують” виробників тим, що, на відміну від офіційно зареєстрованої заготівельної організації, вони одразу й готівкою виплачують гроші. Для споживача питання, кому належатиме додатковий дохід, одержаний від реалізації продукції на ринку, не є вагомим.

Дослідженнями встановлено, що окремі функції ринку сільськогосподарської продукції виступають базовою конструкцією, навколо яких і для яких формуються другорядні. Пропонується їх поділити на три групи: головні, допоміжні і супутнього впливу. Кожна головна функція через певний механізм, важелі і взаємодію з допоміжними і супутньої дії реалізує свій вплив на залагодження протиріч і встановлення рівноваги відносин на ринку. У процесі дослідження з'ясовано, що одна із вагомих функцій ринку сільськогосподарської продукції “підвищення ефективності діяльності товаровиробників” є похідною від дії багатьох функцій і набуває статусу лише допоміжної. Незважаючи на це, вона зумовлює виробників до запровадження у виробництво високопродуктивної техніки і обладнання, новітніх технологій, використання якісних матеріалів та енергоносіїв, підвищення кваліфікації працівників та вдосконалення організації праці, за рахунок чого можна досягнути збільшення позитивних кінцевих результатів або корисного ефекту.

У третьому розділі – **“Економічна оцінка функціонування сегментів ринку сільськогосподарської продукції”** – проаналізовано відтворювальні процеси в сегментах виробництва, продукту та реалізації, поведінку споживачів та виявлено чинники неефективності інноваційної діяльності підприємств.

В Україні, у зерновій та картопляній галузях співвідношення між виробництвом і споживанням на одну особу у 2013 р. склало відповідно 9,3:1 та 3,6:1, проте, у розрізі регіонів існують значні відхилення. У господарствах областей Центру відповідно вироблено зерна у три рази більше, ніж у господарствах Півдня.

Господарства центральних областей доцільно визначити як основні і базові для здійснення інтервенції в разі форс-мажорних обставин на ринку зерна. Проте, виробництво продукції тваринництва в Україні є недостатнім. У 2013 р. співвідношення виробництва і споживання молока і м'яса склало, відповідно, лише 1,2:1 та 0,9:1. Значно знизили обсяги виробництва продукції галузі господарства населення. У 2013 р. ними було вироблено її на 2476 млн. грн менше проти рівня 2000 р. і на 12548 млн. грн проти рівня 1990 р.

На ринку сільськогосподарської продукції, у сегменті виробництва, структура валової продукції впродовж 1990-2013 рр. зазнала значних змін. Так, у 2013 р. її частка, вироблена сільськогосподарськими підприємствами, була на 0,4 пункти меншою за частку господарств населення, тоді як у 1990 р. різниця в зазначеному співвідношенні складала 40,8 пункти. Такі структурні зміни, в основному, зумовлені зосередженням виробництва картоплі, овочів, м'яса, молока у секторі господарств населення. Проте, аналіз показників результативності їх господарської діяльності засвідчив тенденцію до зниження. Основними причинами є недостатній рівень забезпечення їх технікою, брак обігових коштів, проблеми реалізації тощо. Рівень обсягів виробництва значною мірою визначає об'єми реалізації продукції (табл. 2)

Таблиця 2

**Обсяги реалізації основних видів сільськогосподарської продукції
в Україні, тис. тонн**

Продукція	Роки										2013р. до 2005р., %	
	2005		2010		2011		2012		2013		с.-г. підприємства	господарства населення
	с.-г. підприємства	господарства населення	с.-г. підприємства	господарства населення	с.-г. підприємства	господарства населення	с.-г. підприємства	господарства населення	с.-г. підприємства	господарства населення		
Зернові та зернобобові	19458	1452	23662	1981	28609	3010	33669	2121	38345	3298	197,1	у 2,3 р.
Олійні	2612	325	7757	652	7908	787	10785	792	12186	1047	у 4,7 р.	у 3,2 р.
Цукрові буряки	10956	2713	9768	792	11873	1376	10817	1332	5634	1410	51,4	52,0
Картопля	117	786	291	705	349	900	438	852	460	739	у 3,9 р.	94,0
Овочі	413	718	646	831	900	930	962	1079	886	1142	у 2,1р.	159,1
Плоди та ягоди	124	206	231	228	230	293	284	312	342	345	у 2,8 р.	167,5
Худоба та птиця (у живій вазі)	902	424	1587	443	1687	420	1736	401	1953	385	у 2,2 р.	90,8
Молоко та молокопродукти	2121	5665	2004	4309	2061	4317	2360	4186	2409	4225	113,6	74,6
Яйця, млн. шт.	5700	678	9416	489	10790	545	11156	573	11322	534	198,6	78,8

За досліджуваний період обсяги реалізації основних видів продукції сільськогосподарськими підприємствами мали стійку тенденцію до підвищення і зросли у 2,0 – 4,0 рази, тоді як у господарствах населення вони значно знизилися.

Дослідження показують, що формувальними і стабілізаційними чинниками злагодженого функціонування суб'єктів на ринку сільськогосподарської продукції є інфраструктура та наявність дієвого інституційного середовища (рис. 2). Інституційне середовище формується за рахунок законодавчих, регулюючих та стимулюючих інститутів, продукт функціонування яких виступає у формі нормативно-правового супроводу відносин між виробниками і споживачами та спрямовується на підвищення ефективності діяльності учасників ринку.

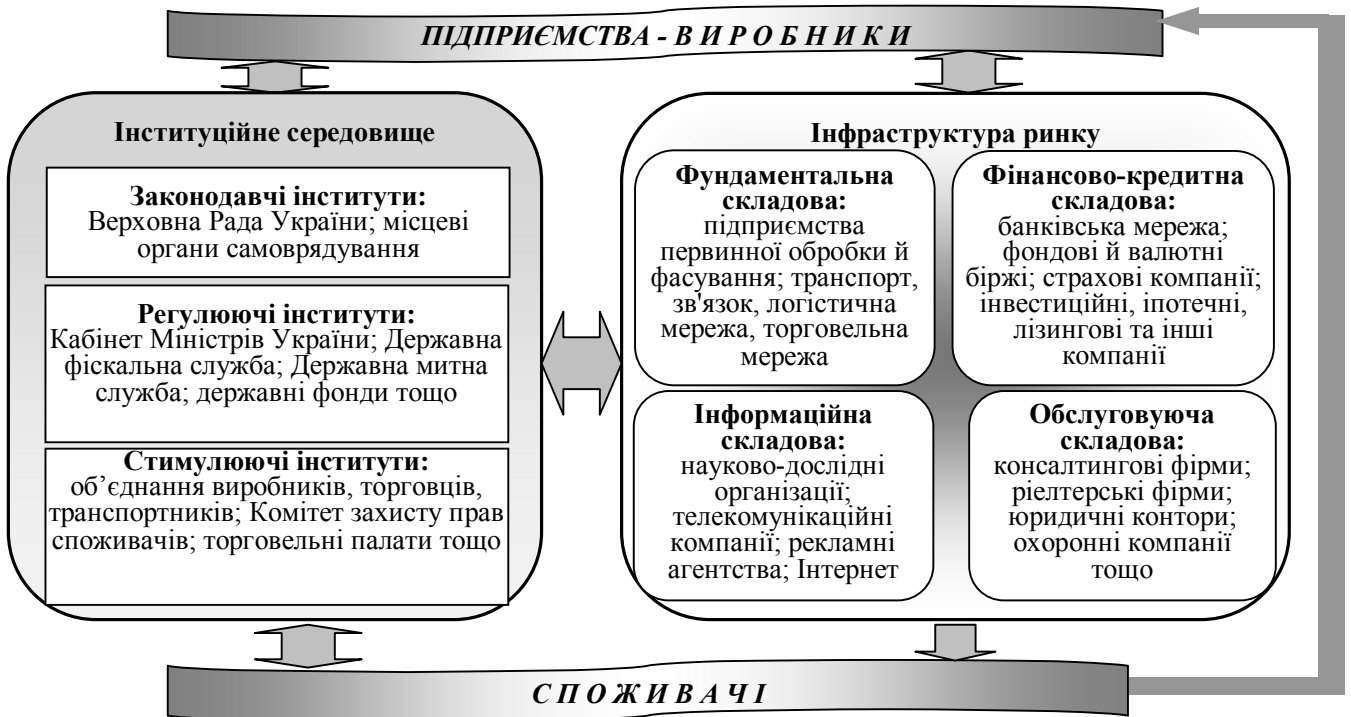

Рис. 2. Інституційне середовище та інфраструктурні елементи супроводу товароруху на ринку сільськогосподарської продукції

Між підприємствами-виробниками, складовими інфраструктури та споживачами існує тісний взаємозв'язок. Фундаментальною складовою є підприємства первинної обробки, складські та холодильні приміщення, транспорт, зв'язок, логістична та торговельна мережа. Своєрідну роль у функціонуванні ринку відіграють фінансово-кредитна, інформаційна та обслуговуюча складові, які наданням кредитів, науково-консультаційної допомоги, здійсненням страхування, лізингових операцій, інвестиційного забезпечення, реклами сприяють стабілізації його розвитку та функціонування.

У роботі зроблено спробу виявити нелінійну залежність між місткістю сегмента продукту за окремими видами, з врахуванням динаміки цін та індексу інфляції сегмента реалізації на ринку України. В основу розрахунків покладено динамічні показники виробництва, середні ціни реалізації та рівень інфляції в країні. Враховуючи, що економічні процеси характеризуються певною інерційністю, для аналізу вибрано 2011-2014 рр. з поділом кожного року на піврічні періоди в часі. Відповідно за цей етап використано дані індексу інфляції (табл. 3, 4).

Розрахунок нелінійної залежності ціни $C = C(n)$ і випуску $V = V(n)$ для кожного окремого періоду n показав (рис. 3), що для даних з виробництва овочів (табл. 3) апроксимація виражається параболічною залежністю, тис. т:

$$V_a = V_a(n) = -66,43 \cdot n^2 + 504,37 \cdot n + 4088 \quad (1)$$

Аналогічно отримано співвідношення між ціною на овочі й інфляцією в Україні:

$$C_a = C_a(n) = 59,57 \cdot n^2 - 310,0 \cdot n + 2398,6 \text{ (грн)} \quad (2)$$

$$C_b = C_b(n) = 46,86 \cdot n^2 - 260,3 \cdot n + 2358,4 \text{ (грн)} \quad (3)$$

Похибки $\Delta C_a(n)$, $\Delta C_b(n)$ визначено на основі (2), (3), які вважається мірою ризику R .

$$R_a = \max(\Delta C_a(T) + \Delta V_a(T)) = 0,392; \quad R_b = \max(\Delta C_b(T) + \Delta V_a(T)) = 0,402. \quad (4)$$

Таблиця 3

Вихідні дані для встановлення залежності між ціною реалізації та обсягами виробництва овочів на ринку України

Рік	Обсяги виробництва овочів, тис. т	Ціна реалізації овочів, грн/т	Період часу	Апроксимація, виробництво овочів, тис. т
2008	7965	2059,9	2011, 1 п.	4489
2009	8341	1790,0	2011, 2 п.	4917
2010	8122	2551,6	2012, 1 п.	4963
2011	9833	2139,1	2012, 2 п.	5009
2012	10017	1956,6	2013, 1 п.	4972
2013	9872,4	2329,2	2013, 2 п.	4936
2014	-	3165	-	-

Оскільки R_a та R_b близькі, то для оцінювання ризику R використано співвідношення: $R_a = \max(\Delta_{Ca}(T) + \Delta_{Va}(T))$, $R = 0,4$. (5)

Таблиця 4

Вихідні дані для встановлення залежності між ціною реалізації овочів та інфляцією на ринку України

Рік, період	Ціна реалізації овочів, грн/т	Індекс інфляції	Поправковий коефіцієнт P_2	Апроксимація, ціни реалізації овочів, грн/т
2011, 2 п.	2139	1,0	1,0	2139
2012, 1 п.	2048	0,999	0,999	2050
2012, 2 п.	1956	0,999	0,998	1960
2013, 1 п.	2142	1,025	1,023	2094
2013, 2 п.	2329	1,025	1,0485	2221
2014, 1 п.	3165	1,024	1,0737	2948

Отримане числове значення рівня ризику для овочів з використанням статистичної інформації та графічного зображення показує, що внесок у ризик R відхилень, пов'язаних із випуском продукції, становить 11 %, тоді, відповідно, внесок у ризик R відхилень, пов'язаних із цінами, становить 89 %.

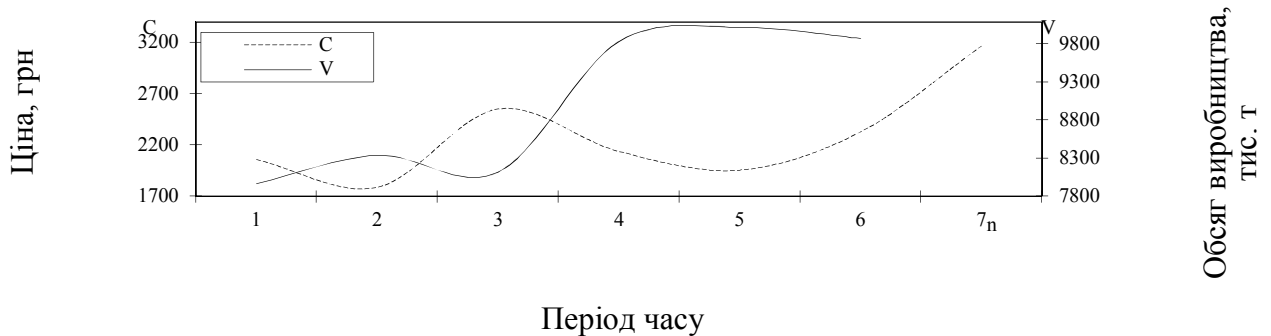

Рис. 3. Нелінійні залежності між ціною та обсягом виробництва овочів в Україні, 2011-2014 рр.

Аналогічні розрахунки показують, що для:

плодів та ягід – внесок у ризик відхилень, пов'язаних із цінами, становить 58,5 %, із випуском продукції – 41,5 %;

молока – внесок у ризик відхилень, пов'язаних із цінами, становить 27 %, а пов'язаних з обсягом продукції – 73 %;

яєць – внесок у ризик відхилень, пов'язаних із цінами реалізації, становить 75 %, а з обсягом продукції – 25 %;

худоби та птиці у живій вазі – рівень ризику з позиції ціни від’ємний, що пов’язано з тенденцією до подальшого зростання та циклічністю споживання м’яса.

Розрахунки показують, що сума ризиків для основних сільськогосподарських продуктів протягом досліджуваного періоду, пов’язаних із зміною цін реалізації та інфляції в Україні, у середньому складає

$$R_{CS} = \sum_{i=1}^9 R_{Ci} = 0,219, \quad (6)$$

а знецінення гривні за відповідний період – $R_D = 0,218$, що становить майже ідеальну збіжність. Використання нелінійних залежностей між обсягами виробництва, ціною реалізації та рівнем інфляції в країні дало змогу виявити наявність майже ідеальної реакції цін основних видів товарів на зміну курсу долара, який можна розглядати як важливу характеристику для оцінювання рівня ризику протягом короткотермінового періоду.

В економічній літературі домінують позиції та думки науковців, що в перспективі на ринку сільськогосподарської продукції, у сегментах виробництва і продукту, мали б функціонувати крупні підприємства з площею землеволодіння понад 50 і більше тис. га, які здатні змінити якісні параметри власного розвитку за умови концентрації і спеціалізації виробництва. Переконливими чинниками виступають: доступність впровадження нових технологій та механізація виробничих процесів на основі якісних і продуктивних машин, можливість застосування передових надбань аграрної науки та досягнень науково-технічного прогресу. Проведені дослідження ефективності діяльності підприємств залежно від обсягів землеволодіння засвідчили доцільність їх укрупнення. У групі підприємств, де в середньому на одне господарство припадає 1830 га сільськогосподарських угідь, одержано на 100 га сільськогосподарських угідь прибутку на 439 тис. грн більше, ніж у цілому і в середньому у підприємствах Львівської області, і на 892 тис. грн більше, ніж у господарствах з площею землі в середньому 597,8 га. Рівень рентабельності є вищим відповідно на 30,6 та 72,8 пункти.

Проте, як свідчить аналіз діяльності крупних вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції, для них характерною є інноваційно-технологічна спрямованість, як бізнесових структур, на отримання високих прибутків. Агрохолдинги одержують високі прибутки від реалізації, в основному, зерна, ріпаку, соняшнику. Зазначені культури в посівах крупних підприємств займають близько 80 %, а в окремих і 90 %, що й зумовило суттєві зміни у структурі посівів сільськогосподарських культур в Україні загалом (рис. 4).

Дослідження показують, що частка зернових та зернобобових культур у 2013 р. зросла на 12,2 пункти порівняно з 1990 р., а частка посівів соняшнику та ріпаку відповідно на 12,8 та 3,3 пункти. Зростання площі посівів зазначених культур відбулося за рахунок радикального зменшення посівів кормових культур. Водночас у крупних підприємств різко скоротилися посіви менш рентабельних, але не менш важливих для суспільства високозатратних і трудомістких культур, таких як цукрові буряки, кормові культури, овочі, а також виробництво м’яса, молока тощо. Це спричинило вивільнення значної частини сільського населення з робочого процесу, чим породило соціальну напругу на ринку праці, а також стало ще одним вагомим

чинником неефективності застосування інноваційних технологій, що повною мірою спричинить негативні наслідки в майбутньому.

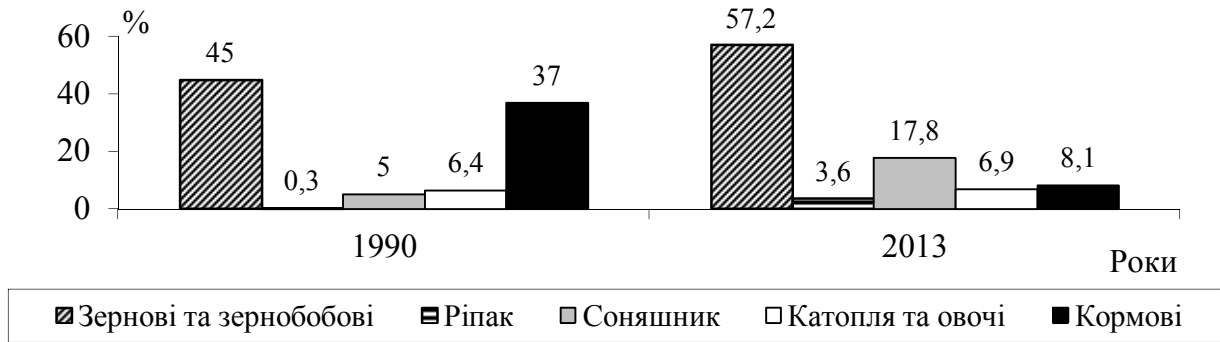

Рис. 4. Структура посівних площ основних сільськогосподарських культур

Новація слугує лише джерелом концентрації землі та одержання прибутків і не стимулює агрохолдинги до ведення господарської діяльності на науково обґрунтованій основі. На наше переконання, якщо не призупинити процес надконцентрації, то, з одного боку, зумовиться перенасичення структури посівів монокультурами, що призведе до катастрофічного порушення агротехніки вирощування культур з усіма негативними наслідками, а з іншого – унеможливиться діяльність дрібних і середніх аграрних підприємств на ринку сільськогосподарської продукції, яким не під силу впровадження нових технічних рішень, що є одним із вагомих чинників неефективності використання інновацій. Вважаємо, що не кожна новація може виступити чинником достатнього обґрунтування широкого впровадження інноваційної технології. Її використання має базуватися на узгодженій взаємодії застосовуваних ресурсів з обов'язковим урахуванням дотримання рівня екологічної безпеки та збереження навколишнього середовища. Доцільність впровадження підприємствами інноваційно-технологічних розробок має обґрунтовуватися працевлаштуванням вивільненого із сільського господарства населення та щорічною участю в розвитку соціальної сфери села.

У четвертому розділі – **“Перспективи функціонування ринку сільськогосподарської продукції”** – мотивовано логістичні рішення, доцільність стимулювання інноваційної діяльності підприємств та розглядаються можливості зменшення негативу ризиків на ринку сільськогосподарської продукції.

Ринок сільськогосподарської продукції забезпечує територіальну відокремленість місць виробництва і споживання та наявність часового розриву між подією виготовлення і миттю факту використання продукту. З'ясовано, що висока розосередженість та значні обсяги продукції, різноманітність асортименту і способів реалізації ускладнюють процес товароруку, і він як на регіональному, так і національному рівнях слабо піддається управлінню, що призводить до неефективного використання інфраструктури. Це зумовлює необхідність використання логістичних рішень. Основними чинниками підґрунтя логістики на ринку сільськогосподарської продукції виступають економічний стан виробника, технологія виробництва та рівень її супроводу (рис. 5).

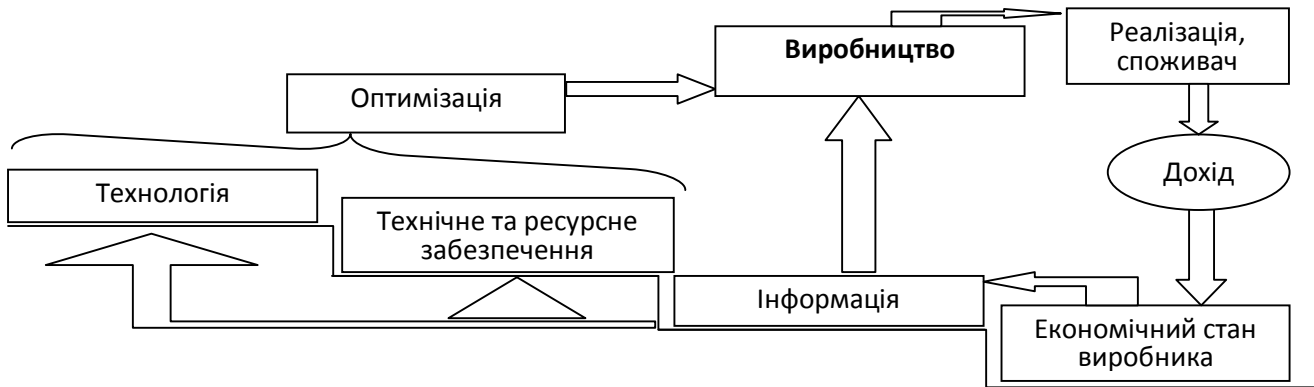

Рис. 5. Підґрунтя логістичного забезпечення процесу виробництва

Запропонована модель логістичного механізму забезпечення процесу виробництва засвідчила, що його дія має бути спрямована на формування певної інформації і подачу її потоку до кожної зі складових, для забезпечення процесу продукування в умовах оптимізації витрати ресурсів і виконання робіт у визначений час і в просторі. Завдання механізму є дотримання технології виробництва і якісного виконання робіт на основі оптимального управління сировинними, товарними, інформаційними і грошовими потоками, спрямованих на одержання продукції за мінімальних затрат на її одиницю.

Практичне значення в загальній системі виробництва має виділення окремих блочних підсистем, які є своєрідним викінченням певного виду і обсягу робіт замкненого кола загального циклу технологічного процесу. Блочну підсистему належить розглядати як окремий суб'єкт, який потребує логістичних рішень з перетворення вхідних матеріальних, фінансових та інформаційних потоків на проміжний результат праці, що слугує вихідним ресурсом для опрацювання в наступному блоці (рис. 6).

Прикладом формування з окремих логістичних блоків може стати процес виробництва в галузі овочівництва, яка є найбільш ризикованою для виробників, оскільки, як показали дослідження, коефіцієнти варіації цін одиниці її продукції є наближеними до 25 – 30 % при коефіцієнті варіації зменшення обсягів реалізації 14 – 16 % і провокують рівень ризику споживачів зростанням цін до 25 – 30 %. Матриця наочно демонструє, що окремі блоки, які послідовно відображають технологічний процес, супроводжуються потоками необхідних ресурсів, які різняться залежно від напрямку використання, виду та обсягу й відповідають функціональному призначенню кожного з окремих блоків.

Елемент “блок догляду за рослинами”, як приклад, демонструє окремо певний етап виробництва, в якому відбуваються логістичні процеси оптимізації, регулювання і перетворення вхідних матеріально-ресурсних потоків відповідної технології, що дасть змогу забезпечити можливий обсяг результату виробництва за певної кількості ресурсів (рис. 7).

Для кожного окремого блоку обсяг використовуваних ресурсів має відповідати передбачуваному результату, який можна подати у вигляді:

$$Q = F(Z, P, M_i, I) \rightarrow \text{оптимум}, \quad (7)$$

де Z – використовувані земельні ресурси; P – праця; M_i – капітал та використовувані матеріальні ресурси; I – інформація.

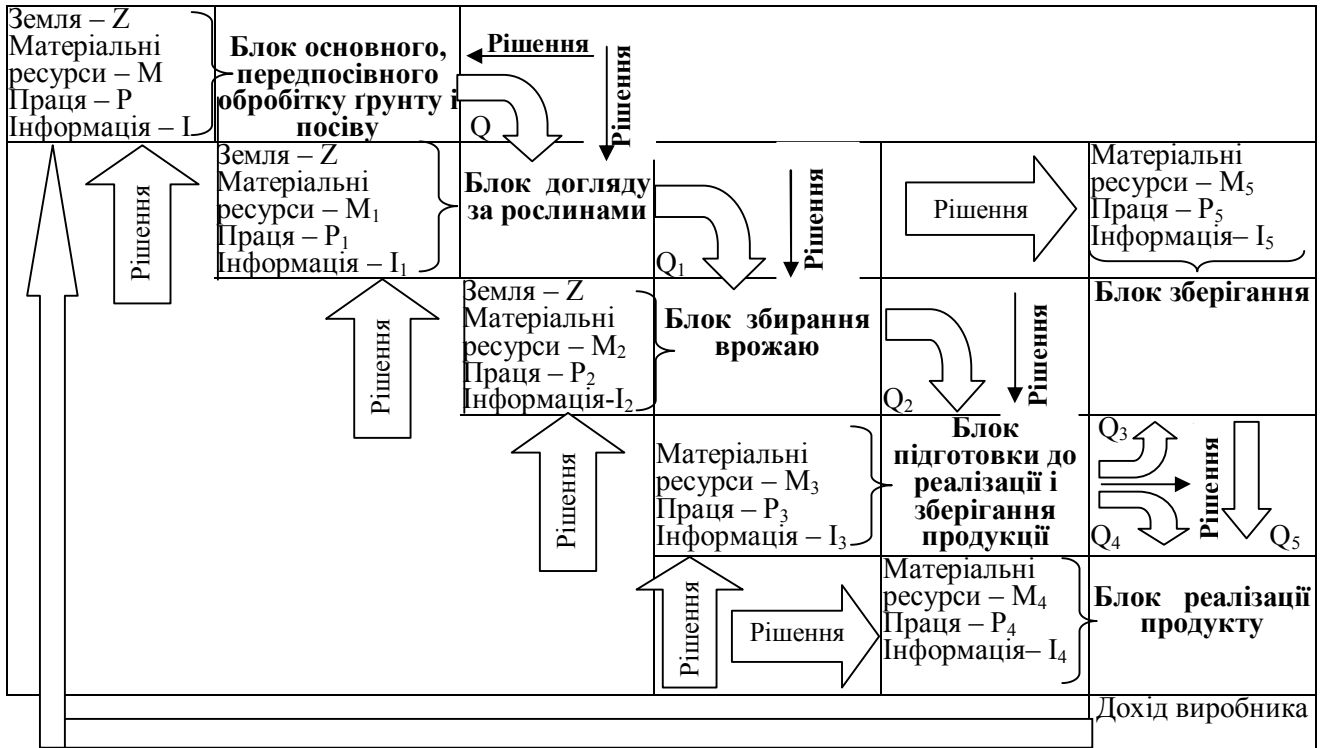

Рис. 6. Матриця логістичної системи блоків – перетворювачів вхідних і вихідних потоків ресурсів

У процесі виконання робіт можливе логістичне оптимізаційне врегулювання витрат ресурсів як за рахунок їх кращих якісних параметрів, так і за рахунок раціональнішого способу організації використання. Понесені витрати ресурсів можна вважати граничними для граничного обсягу одержаного результату:

$$Q_1 = F(Z, P - \Delta P, M_i \pm \Delta M_i, I + \Delta I) \rightarrow \text{оптимум}, \quad (8)$$

де Q_1 – обсяг одержаного результату від оптимізації ресурсів; Z – використовувані земельні ресурси; $P - \Delta P$ – зменшення кількості праці; $M_i \pm \Delta M_i$ – оптимізація капіталу та використовуваних матеріальних ресурсів; $I + \Delta I$ – зростання інформації.

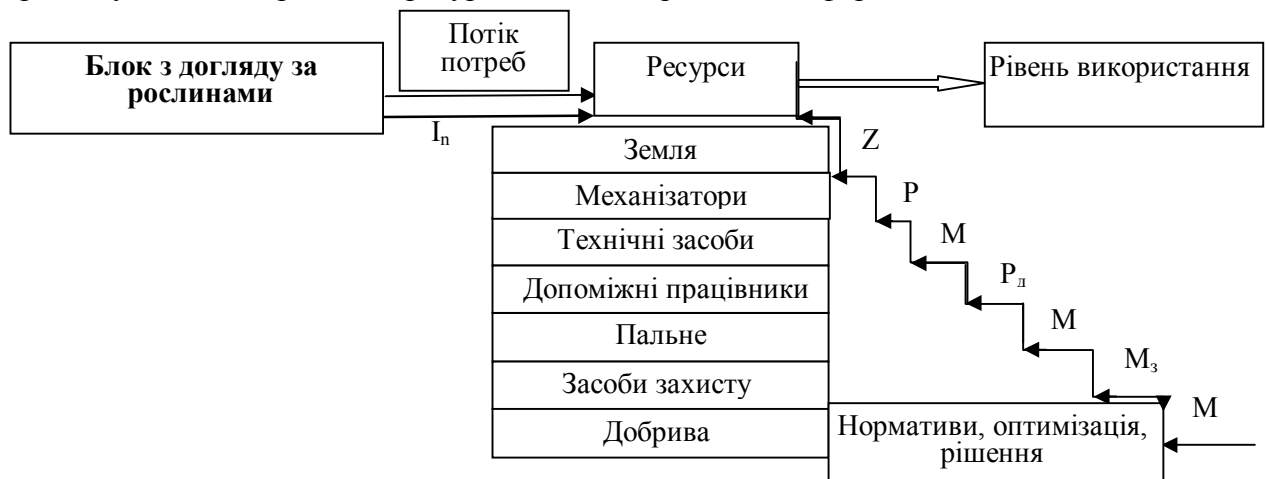

Рис. 7. Функціонування елемента логістичної системи “Блок з догляду за рослинами”

Справжнє сприйняття сутності ризику на ринку сільськогосподарської продукції, виявлення і формування його безпосереднього підґрунтя можливі лише за

умов усебічного аналізу й достатнього врахування позитивних і негативних сторін цього явища на основі побудови й вивчення алгоритму (рис. 8).

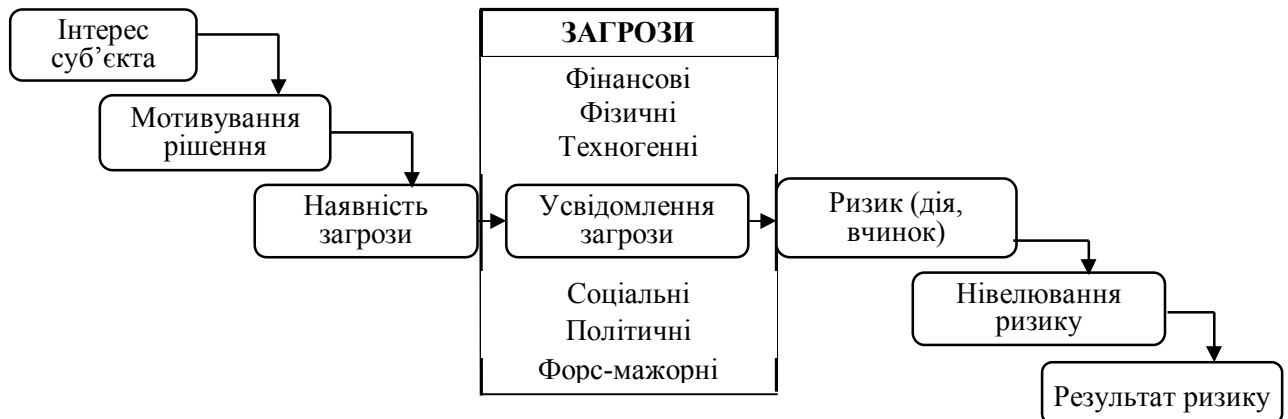

Рис. 8. Алгоритм ризику на ринку сільськогосподарської продукції в контексті можливих загроз

Як показують дослідження, на ринку сільськогосподарської продукції відбувається суперечлива взаємодія між інтересом суб'єкта та наявністю економічної небезпеки, яка може набувати форми загрози. Загроза – це небезпека на стадії переходу з можливості у дійсність, за якої можливі економічні втрати для суб'єкта, як наслідок ризику. Ризик підприємницької діяльності пропонується розглядати як дію суб'єкта на основі усвідомленого прийняття рішення в ситуації невизначеності. Ризики проявляються в життєвому циклі товару на всьому шляху просування продукції від виробника до споживача (рис. 9).

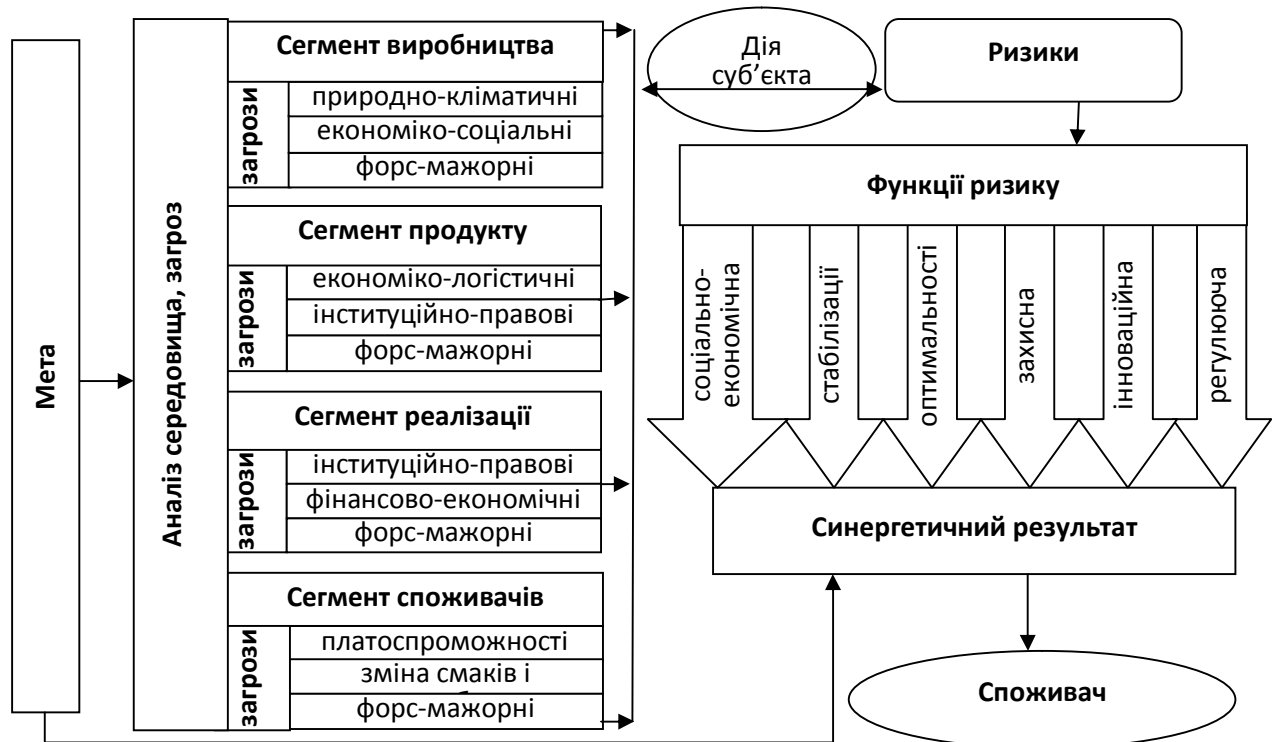

Рис. 9. Обґрунтування прийняття рішення в умовах ризику у сегментах ринку

Незаперечним є й те, що негативи сегмента виробництва передаються й на інші, зокрема на сегменти продукту, реалізації і споживання. Тому, загальний ризик на

ринку сільськогосподарської продукції доцільно розглядати як їх сукупність, що формуються окремо в різних сегментах, і на рівні суспільства він може бути представлений як інтегральний:

$$\sum P = P_v + P_n + P_p + P_c, \quad (9)$$

де P_v – ризик виробників; P_n – ризик продукту, асортименту, транспортування та зберігання; P_p – ризик реалізації; P_c – ризик для споживачів отримати неякісний продукт.

Дослідженням з'ясовано, що для мінімізації та елімінації ризиків на ринку сільськогосподарської продукції необхідно формувати й підтримувати політику інтегрованого підходу до вияву їх можливої дії і втрат та оцінювання стану окремих сегментів. Вивчення генезису ризику дало змогу визначити певну сукупність притаманних йому функцій, зокрема: регулюючу, інноваційну, захисну, оптимальності, стабілізації і соціально-економічну, використання яких під час прийняття ризикованих рішень суб'єктом господарювання зумовлює і збільшує шанс інтуїтивно спрогнозувати напрям і величину впливу ризику.

Високі виробничі витрати малих та середніх сільськогосподарських підприємств унеможливають ведення виробництва, без державної підтримки, на інноваційній основі. Вважаємо, що стимулювання інноваційної функції діяльності підприємств на ринку сільськогосподарської продукції повинно відбуватися за умов сприяння аграрної політики України з напрямів: дотримання міжнародних стандартів на продукцію, удосконалення цінової політики, фінансової державної підтримки, формування ринкової інфраструктури тощо. З метою стабілізації економіки підприємств малого і середнього бізнесу, пропонується методологічний підхід визначення суми дотацій на одну тонну певного виду продукції на основі різниці між ціною виробництва підприємства та діючими середніми цінами світових аграрних бірж. Для крупнотоварних же підприємств відводиться місія виробляти продукцію для реалізації її на міжнародному рівні (табл. 5).

Таблиця 5

Прогнозовані обсяги ресурсу, споживання та експорту сільськогосподарської продукції Україною, тис. т

Продукція	Ресурс*		Споживання**		Експорт	
	Роки					
	2013	2020	2013	2020	2013	2020
М'ясо, м'ясопродукти	2741	3257	2550	3055	182	193
Молоко, молочні продукти	12081	16630	10050	12190	769	948
Яйця	1138	1478	813	997	105	162
Зерно і зернобобові	56360	73706	6578	7208	27836	30487
Картопля	22923	26164	6161	6430	16	24
Овочі і баштанні	10918	13557	7431	8739	379	567
Плоди, ягоди, виноград	3938	5009	2560	3256	392	457
Цукор	1954	2109	1686	1760	163	216
Олія	3998	5321	604	610	3353	3624

* Включено виробництво, зміну запасів на кінець року, імпорт.

** Включено лише споживання населення, без внутрішнього споживання та втрат.

Розрахунки показують, що на перспективу ресурс продукції сільськогосподарських підприємств України в середньому зросте на 12, а споживання на 10 %. Прогнозований у 2020 р. експорт продукції за основними її видами становитиме: м'яса – на 11, молока – 179, яєць – 57, зерна – 2651, цукру – 53 і олії – 271 тис. тонн більше порівняно з рівнем 2013 р. Збалансування обсягів

виробництва і споживання, з розрахунку на одну особу, окремих видів продукції на ринку сільськогосподарської продукції в межах країни можна забезпечити за рахунок міжрегіонального її перерозподілу.

У п'ятому розділі – “Стратегічні напрями розвитку ринку сільськогосподарської продукції” – прогнозуються обсяги пропозиції в контексті процесу ціноутворення, обґрунтовується диверсифікація діяльності оптового ринку та мотивується створення “Інформаційного центру” на ринку сільськогосподарської продукції.

На ринку сільськогосподарської продукції за умов вільного та прозорого товароруху не повинно бути безпосередньої державної політики ціноутворення. Однак, держава за допомогою інституційних важелів та інструментів покликана узгоджувати інтереси й цілі споживачів та виробників, забезпечуючи тим самим досягнення продовольчої безпеки країни. Її головною метою має стати забезпечення достатності і доступності науково обґрунтованого рівня споживання продуктів усіма верствами населення за рахунок результатів діяльності вітчизняних сільськогосподарських виробників. Проведені дослідження показали, що у країні обмеження попиту на продовольство зумовлене низькою платоспроможністю населення, чим зумовлюється ризикованість виробництва з точки зору його збитковості.

Ринкова рівновага попиту й пропозиції є теоретичною підставою ціноутворення, однак дослідження за допомогою використання “миттєвого стану” показали, що зрівноваження цін значною мірою залежить від дії різних чинників. Якщо припустити, що природні й фінансові ризики для сільськогосподарських товаровиробників залишаються незмінними, то під дією зрівноваження ціни очікувані обсяги попиту і пропозиції сформується за таким принципом (рис. 10). У певний миттєвий стан встановлюється збалансована узгодженість: затребувана кількість продукту, яку хочуть і в змозі придбати покупці, відповідає кількості продукту, яку згодні продати продавці за такою ж ціною.

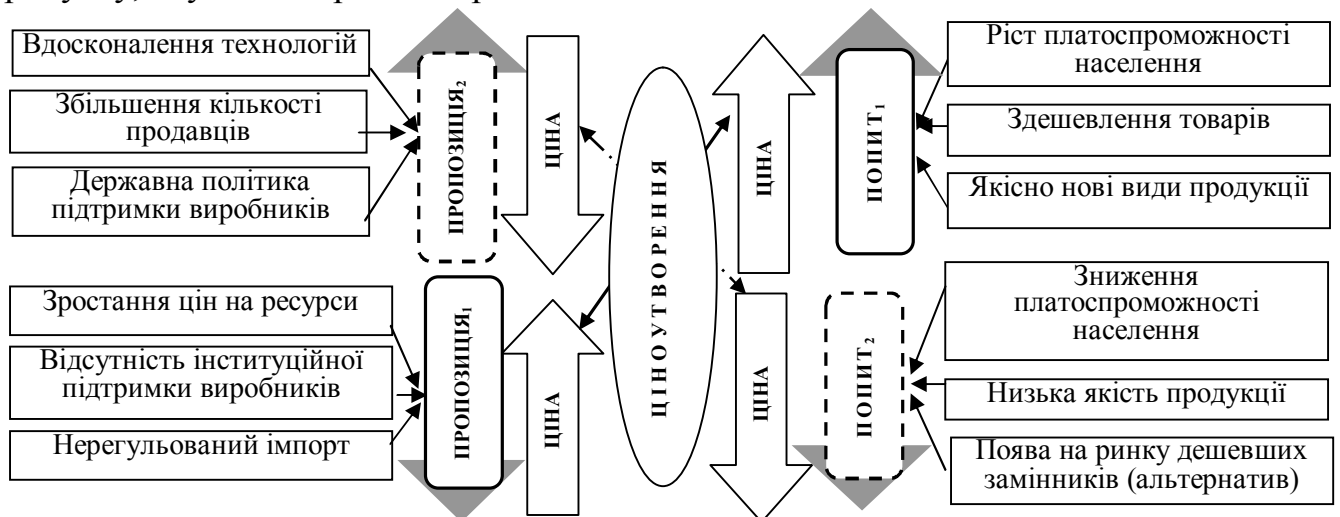

Рис. 10. Процес ціноутворення на сільськогосподарську продукцію з урахуванням впливу низки чинників

За умов зміни лише одного з чинників підбурюється і постає новий миттєвий стан і нове співвідношення між елементами ринкового механізму. Це засвідчує, що

на ринку сільськогосподарської продукції в сегментах реалізації і споживача може спостерігатися регульована еластичність попиту і пропозиції. Процес “стан миттєвості” дає змогу визначити граничні відхилення від зрівноваженої ціни як у максимальному, так і мінімальному розмірі, що може виступати підґрунтям для виявлення еластичності попиту в кожний окремий момент та свідчитиме про можливу дохідність товаровиробників і буде прийнятним для споживачів.

На основі використання індексного методу з використанням відносних змін попиту і пропозиції залежно від суб’єктивних та об’єктивних чинників, а також рівня інфляції та зміни цін на сільськогосподарську продукцію зроблено спробу встановити, відповідність обсягів пропозиції продукції і її попиту в довгостроковому періоді (табл. 6).

Таблиця 6

Відносні зміни попиту і пропозиції сільськогосподарської продукції

Можливі відносні зміни пропозиції сільськогосподарської продукції			
Збільшення (сприяння)		Зменшення (перешкоди)	
чинники	значення індексу	чинники	значення індексу
вдосконалення та запровадження нових технологій	$I_a = 1,20 \div 1,25$	ріст цін на ресурси для сільськогосподарських виробників	$I_g = 1,30 \div 1,35$
збільшення кількості продавців однорідної продукції	$I_b = 1,15 \div 1,25$	відсутність інституційної підтримки виробників	$I_j = 1,10 \div 1,12$
державна політика підтримки виробників	$I_c = 1,10 \div 1,12$	нерегульований імпорт, контрабандні завезення	$I_f = 1,15 \div 1,20$
Можливі відносні зміни попиту на сільськогосподарську продукцію			
зростання (сприяння)		зниження (перешкоди)	
чинники	значення індексу	чинники	значення індексу
ріст платоспроможності населення	$I_x = 1,12 \div 1,15$	зниження платоспроможності	$I_k = 1,20 \div 1,25$
здешевлення товарів	$I_y = 1,08 \div 1,10$	низька якість продукції	$I_l = 1,10 \div 1,15$
якісно нові види продукції	$I_z = 1,10 \div 1,15$	наявність на ринку замінників, альтернатива	$I_s = 1,08 \div 1,12$

Індексний метод прогнозування ґрунтується на приведенні актуальних значень показників продукції до майбутнього моменту за допомогою індексів, що математично виражається співвідношенням

$$P_f = P_n \cdot J_1 \cdot \dots \cdot J_m, \quad (10)$$

де P_f – показник на прогнозований період, %; P_n – показник, що відповідає рівню періоду на момент дослідження; $J_1, J_2, \dots, J_m$ – індекси зміни економічних, організаційно-технічних та інших умов реалізації сільськогосподарської продукції в прогнозованому періоді порівняно з періодом дослідження; m – кількість основних чинників, які беруться до уваги.

Для побудови співвідношення рівня обсягу попиту використано мультиплікативний підхід, який характеризує можливі відносні зміни пропозиції сільськогосподарської продукції.

$$P_f = P_n \cdot J_1 \cdot \dots \cdot J_p / (J_{p+1} \cdot \dots \cdot J_m). \quad (11)$$

Співвідношення для даних, які характеризують можливі відносні зміни пропозиції сільськогосподарської продукції, прийнявши показник, що відповідає актуальному моменту, $P_n = 1$, матиме вигляд:

$$P_{f1} = P_n \cdot J_a \cdot J_b \cdot J_c / (J_g \cdot J_j \cdot J_f). \quad (12)$$

Відхилення від середніх значень для P_{f1} і P_{f2} розраховується так:

$$\Delta P_{f1} = (P_{f1max} - P_{f1min}) / 2 = 0,114; \quad \Delta P_{f2} = (P_{f2max} - P_{f2min}) / 2 = 0,097. \quad (13)$$

Відносні відхилення від P_{f1c} і P_{f2c} знаходимо за допомогою співвідношень:

$$\delta P_{f1} = \frac{\Delta P_{f1}}{P_{f1c}} = \frac{0,114}{0,944} = 0,121; \quad \delta P_{f2} = \frac{\Delta P_{f2}}{P_{f2c}} = \frac{0,097}{0,927} = 0,105. \quad (14)$$

$$W = P_{f1c} / P_{f2c} = 0,944 / 0,927 = 1,018. \quad (15)$$

Встановлено, що пропозиція переважала попит на 1,8 %.

Для виробників є важливим наближення процесу ціноутворення до реальних умов формування цін на продукцію, які мають базуватися на ґрунті витрат і необхідної рентабельності з урахуванням суспільно необхідних затрат праці. Дослідженнями з'ясовано, що механізм ринку сільськогосподарської продукції у певний миттєвий стан здатний регулювати бажаний рівень еластичності попиту та необхідний обсяг пропозиції. І, хоча, спонтанні коливання цін стають підставою для саморегуляції виробництва продукції, проте, у сільському господарстві миттєвого реагування товаровиробників на запити споживачів значної частини продукції, особливо в галузі рослинництва, через сезонність виробництва, не відбудеться.

На окремих регіональних ринках сільськогосподарської продукції України, як показали дослідження, спостерігається перевиробництво певних видів продукції над рівнем споживання. Встановлено, що у Львівській області виробництво картоплі перевищує рівень споживання у понад 10 раз. Через це у час збирання врожаю на оптовому ринку “Шувар” спостерігається її висока пропозиція, у результаті чого знижується ціна і значна частина продукції не реалізовується. Врегулювати ситуацію можна за допомогою диверсифікації діяльності оптового ринку. Доцільно ввести у практику закупівлю картоплі, силами ринку, у період масової пропозиції для зберігання її у власних картоплесховищах, що дасть можливість збалансувати попит і пропозицію та підтримати ціну на користь сільських виробників, з подальшою її реалізацією під час зменшення пропозиції, що забезпечить стабільність ціни, але вже на користь споживачів.

Практичне значення для диверсифікації оптового ринку має запропонований проект будівництва власного цеху для переробки картоплі на крохмаль. Дослідженнями встановлено, що сучасний рівень вітчизняного виробництва крохмалю є недостатнім, а його попит перевищує пропозицію в 1,3 рази, що призводить до постійного збільшення імпорту цієї продукції. Наявність цеху з переробки картоплі на крохмаль забезпечить певною мірою підтримання економічних пропорцій та встановлення динамічної ціни рівноваги на РСРП “Шувар” протягом тривалого періоду. Це дасть змогу забезпечити стабільність і підвищення ефективності функціонування оптового ринку як елементу інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції, та відбудеться інтегрування торговельної і переробної структури оптового ринку в постачальницько-сировинну галузь сільського господарства із збільшенням зайнятості населення. Розрахунки техніко-економічних показників показують, що будівництво цеху з переробки картоплі на крохмаль потужністю переробки 50 т картоплі на добу дасть можливість працевлаштувати 25 осіб, річний прибуток становитиме 2813 тис. грн., рівень рентабельності сягатиме 15,5 %, а строк окупності інвестицій – 2,7 років.

З'ясовано, що для високої поінформованості сільських виробників, органів самоуправління і необхідності регулювання процесів на ринку сільськогосподарської продукції, спрямованих на забезпечення високої результативності та підвищення ефективності діяльності господарюючих суб'єктів аграрного сектору економіки, є необхідність створення єдиного національного “Інформаційного центру” в країні, який би мав регіональні та територіальні мережі аналогічних осередків з безпосереднім підключенням до них кожного господарюючого суб'єкта (рис. 11).

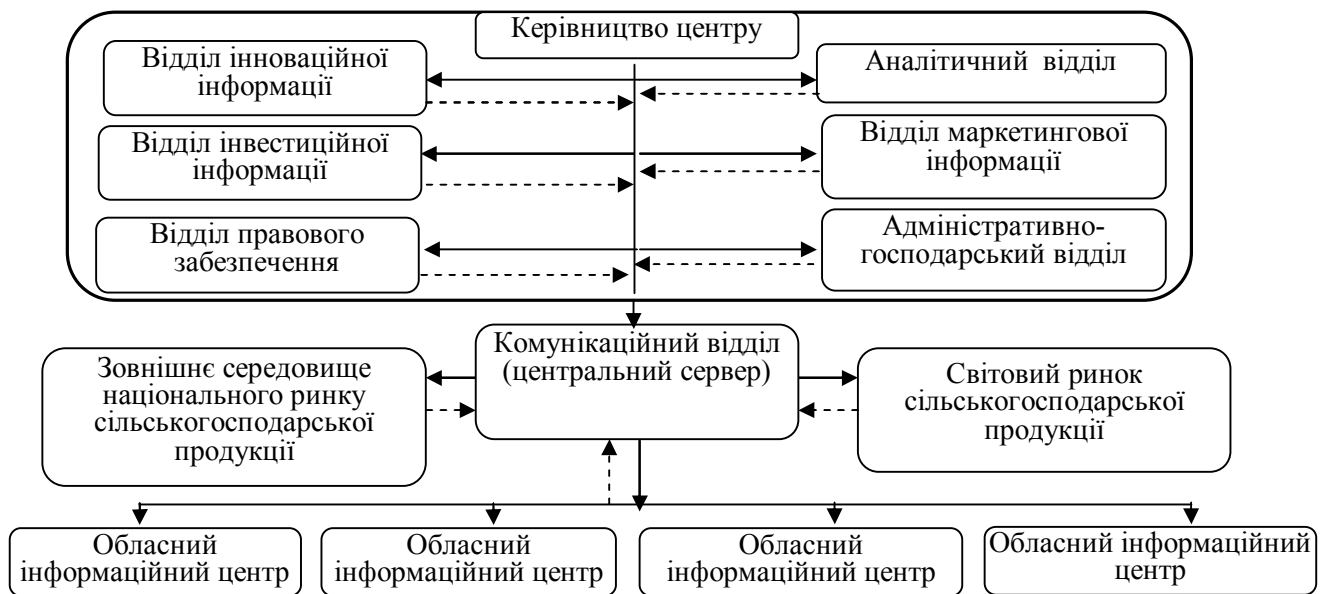

Рис. 11. Структура національного “Інформаційного центру” ринку сільськогосподарської продукції

Метою діяльності “Інформаційного центру” всіх рівнів має стати формування потоків державних інформаційних ресурсів у сфері агропромислового виробництва і забезпечення доступу до них господарюючих суб'єктів з питань вибору даних для обґрунтування раціональних рішень і напрямів поліпшення їх підприємницької діяльності. Формування баз даних забезпечуватиметься накопиченням, обробкою та зберіганням інформаційних потоків на центральних серверах, а управління потоками відбуватиметься в режимі типової схеми (рис. 12).

Весь інформаційний простір має формуватися з даних, які відображають фінансові показники діяльності підприємств, продуктивність і ефективність використання ресурсів. Формування єдиного інформаційного простору на державному рівні, з єдиним сервером для збору, нагромадження, концентрації і зберігання інформації, продукт якого може бути доступним для всіх господарюючих суб'єктів різних галузей, у тому числі сільських товаровиробників та територіальних громад має відбутися на національному рівні і на рівнях адміністративних регіонів та районів. Інформаційні центри на національному, регіональному і локальному рівнях надаватимуть послуги за різними напрямками, використання яких закладе основу прийняття обґрунтованих управлінських рішень з питань налагодження економічних відносин між господарюючими суб'єктами, споживачами, органами управління всіх рівнів для зростання їх економіки та підвищення

конкурентоспроможності на ринку сільськогосподарської продукції. Інформаційні осередки, послугами яких будуть користуватися зацікавлені державні, комерційні та некомерційні структури, повинні бути підконтрольними державним структурам влади всіх рівнів.

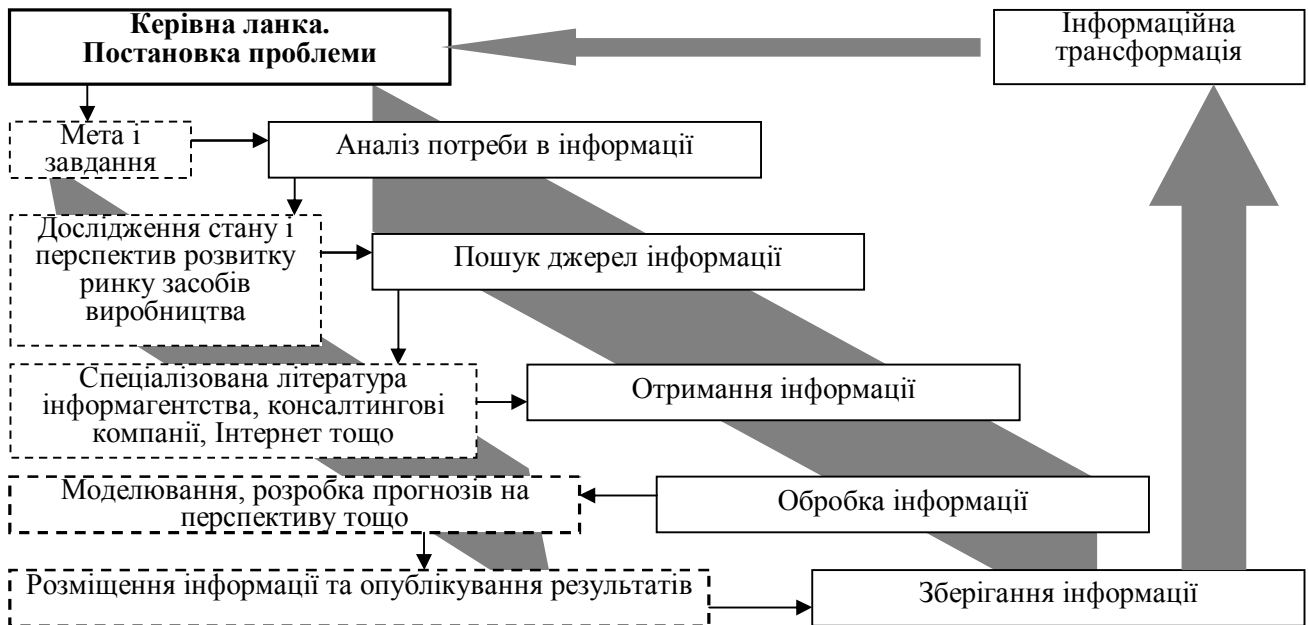

Рис. 12. Типова схема функціональної діяльності “Інформаційного центру”

Для узаконення і створення єдиного інформаційного простору в країні необхідно, на державному рівні, прийняти Закон України “Про формування єдиного інформаційного простору на ринку сільськогосподарської продукції” і відповідно “Інформаційного центру”. Положеннями закону має бути визначена низка функцій єдиного інформаційного центру, склад, структура і коло учасників юридичних та фізичних осіб, регламент формування, вид та форма інформаційних потоків, відповідальність операторів за формування потоків інформації у потрібному часі, обсязі та форматі, відповідальність спеціалістів центру перед користувачами за надання кваліфікованої практичної допомоги у доступі до нових інформаційних технологій, відповідальність постачальників інформації за її достовірність, права, рівень доступності користувачів та умови одержання інформації.

ВИСНОВКИ

1. Поняття “ринок сільськогосподарської продукції” пропонується трактувати як сукупність окремих сегментів: виробництва, продукту, реалізації та споживання, в основі функціонування яких лежать економічні відносини, що забезпечують процес виробництва і руху потоків продукції від виробника до споживача та створення відповідного середовища для одержання синергетичного ефекту. Для підвищення ефективності функціонування ринку сільськогосподарської продукції необхідно розробити нормативно-правову базу спрямовану на регулювання логістичних процесів і економічних відносин для забезпечення виробництва і вільного руху продукції від аграрних виробників до споживача зі збереженням її обсягів та якості.

2. Еволюція і становлення ринку характеризуються поетапністю і постадійною зміною його форми і удосконаленням економічних відносин в обмінних операціях

відповідно до історичного періоду розвитку суспільства, рушійною силою яких був поділ праці та виступав первинним і вирішальним у зародженні й його розбудові. Ринок, як складова економічної системи, є невід'ємною частиною суспільства і проходить усі його циклічні стадії – формування, зростання, спаду та відображає внутрішні відносини виробничо-економічних зв'язків із продукування, реалізації й споживання продукції.

3. В основі функціонування ринку сільськогосподарської продукції лежать принципи, які забезпечують можливість регулювання балансу попиту й пропозиції, відкритість і прозорість товарно-обмінних операцій, урівноваження ціни та координацію діяльності інфраструктури, що дає змогу створити єдиний механізм організації і функціонування його та забезпечити свободу діяльності учасникам в умовах вільного вибору.

4. Окремі функції ринку сільськогосподарської продукції виступають базовою конструкцією, навколо яких і для яких формуються другорядні. Залежно від специфіки параметрів та характеру впливу на стан відносин між виробниками і споживачами усі функції можна поділити на три групи: головні, допоміжні і супутнього впливу. Кожна головна функція через певний механізм, важелі і взаємодію з іншими реалізує свій вплив на залагодження протиріч і встановлення рівноваги відносин на ринку сільськогосподарської продукції.

5. Між виробниками немає узгодженості і не стимулюється державою забезпечення виробництва необхідних обсягів продукції. Кожен з них керується лише ризиковими рішеннями, спрямованими на одержання прибутку. Це зумовлює дисбаланс і певні перекося у структурі виробництва, і, відповідно, наявний асортимент продукції не завжди відповідає запитам споживачів у часі й просторі, що спричинює надвиробництво одних і дефіцит інших товарів у розрізі регіонів.

6. При прямій формі реалізації обмін продукції виробника на гроші покупця відбувається одночасно і в одному й тому ж місці. З появою на ринку сільськогосподарської продукції посередників відбувається розділення купівлі і продажу в часі і просторі. За таких умов процес обміну у формі купівлі-продажу переростає у форму торгівлі, внаслідок чого збільшується тривалість життєвого циклу товару на ринку, яка може спричинити зростання ціни та нерівномірність розподілу в розрізі регіонів.

7. Новація не може виступити критерієм і чинником обґрунтування і слугувати достатньою підставою для широкого впровадження інноваційних технологій. Їх використання має базуватися на узгодженій взаємодії застосовуваних ресурсів з обов'язковим урахуванням дотримання рівня екологічної безпеки та збереження навколишнього середовища, де каталізатором виступатимуть дотримання рівня агротехнічних, екологічних та економічних вимог і забезпечення соціального розвитку села. Доцільність впровадження підприємствами інноваційно-технологічних розробок також має обґрунтовуватися працевлаштуванням вивільненого із сільського господарства населення та щорічним виділенням коштів на розвиток соціальної сфери села.

8. Основними завданнями логістики є мінімізація транспортних витрат, скорочення витрат, максимальне завантаження складських потужностей,

забезпечення безперервності виробничих процесів, зменшення витрат на завантаження, перевантаження та утримання складських запасів. Збалансування обсягів виробництва і споживання на ринку сільськогосподарської продукції в межах країни можливо забезпечити за рахунок міжрегіонального перерозподілу продукції, яка вирощується в різних регіонах, за допомогою створення та функціонування логістичного механізму, об'єкти якого мали б забезпечити зберігання та реалізацію сільськогосподарської продукції.

9. Стимулювання інноваційної діяльності підприємств на ринку сільськогосподарської продукції та їх адаптація до вимог євроінтеграції має відбуватися за умов сприяння аграрної політики України з напрямів: дотримання міжнародних стандартів на продукцію, удосконалення цінової політики, доведення відповідності структури експорту до попиту країн ЄС, фінансової державної підтримки, створення ринкової інфраструктури, підприємств сільськогосподарської кооперації та наближення економіко-соціальних відносин до Європейських стандартів.

10. Ризик проявляється у життєвому циклі товару на всьому шляху просування продукції від виробника до споживача, в якому беруть участь різні суб'єкти. Його доцільно розглядати як дію суб'єкта на основі усвідомленого прийняття рішення в ситуації невизначеності, в умовах якої з певних причин може відбутися загроза недосягнення мети або втрати результату. Загальна небезпека формується як сукупність ризиків окремих сегментів: виробництва, продукту, реалізації та споживання і постає як нелінійний функціонал.

11. На ринку в кожний окремий миттєвий стан під дією сукупності чинників позитивного і негативного впливу встановлюється збалансована узгодженість між продавцями і покупцями, в основі якої лежить ціна. За умов зміни лише одного з чинників підбурюється і постає новий миттєвий стан і нове співвідношення між елементами ринкового механізму. Це засвідчує, що на ринку сільськогосподарської продукції у сегментах реалізації і споживача може спостерігатися регульована еластичність попиту і пропозиції.

12. Нині оптові ринки сільськогосподарської продукції слугують у формі сприяння і створення умов для здійснення товарно-грошових відносин його учасниками. Напрямом диверсифікації може стати інтеграція торговельної і переробної структури оптового ринку, що забезпечить підтримання економічних пропорцій, встановлення динамічної ціни рівноваги на ринку сільськогосподарської продукції у моменти високої та низької пропозиції.

13. Ефективне функціонування ринку сільськогосподарської продукції потребує державного регулювання економічних відносин як на рівні сегменту виробництва, так і реалізації товарів. Інституційне середовище повинно формуватися на основі формальних інститутів продукту функціонування яких виступає у формі нормативно-правового, стимулюючого і регулюючого супроводу відносин між виробниками і споживачами та спрямовується на забезпечення населення продовольством і підвищення ефективності діяльності учасників ринку.

14. Учасники ринку сільськогосподарської продукції – виробники, суб'єкти господарювання та структури соціально-економічного спрямування – для прийняття

управлінських рішень і регулювання своєї діяльності потребують високої поінформованості. Задовольнити їх потреби можна шляхом створення “Інформаційного центру” в країні, який би мав регіональні територіальні та місцеві мережі аналогічних осередків, з безпосереднім залученням до них кожного господарюючого суб’єкта.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Павленчик Н. Ф. Розвиток інтегрованих структур в АПК / Горбонос Ф. В., Павленчик Н. Ф. // Аграрна політика в умовах ринкової трансформації економіки агропромислового комплексу : кол. монографія / за заг. ред. П. С. Березівського. – Львів : ЛДАУ, 2006. – С. 223-228. *(Особистий внесок: автором подано пропозиції та розкрито напрями диверсифікації діяльності підприємств на ринку сільськогосподарської продукції, 0,34 / 0,17 д.а.)*

2. Павленчик Н. Ф. Формування та функціонування ринку сільськогосподарської продукції : монографія / Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик. – Львів, 2009. – 172 с. *(Особистий внесок: автором доведено подано еволюційні процеси розвитку ринку, проаналізовано ефективність інституційної підтримки сільськогосподарських підприємств та посилення функцій ринку, 10,65 / 5,30 д.а.)*

3. Ефективність використання ресурсів та виробництво продукції у сільських територіях і розвиток підприємництва на селі на основі кооперації та інтеграції / Черевко Г. В., Павленчик Н. Ф. [та ін.] // Організаційно-економічний механізм підвищення соціально-економічної ефективності функціонування АПК західного регіону України : кол. монографія / за заг. ред. П. С. Березівського. – Львів : Укр. бестселер, 2011. – С. 277-313. *(Особистий внесок: автором проаналізовано сучасний стан та подано пропозиції розвитку відносин на ринку сільськогосподарської продукції на основі інтеграції, 2,15/0,20 д.а.)*

4. Павленчик Н. Ф. Земельні відносини в контексті формування ринку землі та укрупнення підприємств / Ф. В. Горбонос, А. О. Павленчик, Н. Ф. Павленчик // Стійкий розвиток регіонів України на базі кластеризації та корпоратизації (галузевий аспект) : кол. монографія / під заг. ред. К. Ф. Ковальчука. – Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2012. – С. 69-79. *(Особистий внесок: автором обґрунтовуються раціональне землеволодіння та неефективність діяльності агрохолдингів, 1,20/0,30 д.а.)*

5. Павленчик Н. Ф. Організаційно-інформаційна служба як неодмінний компонент розвитку економічного простору і ринку сільськогосподарської продукції / Ф. В. Горбонос, А. О. Павленчик, Н. Ф. Павленчик // Інформаційне забезпечення систем прийняття рішень в економіці, техніці та організаційних сферах : кол. монографія / під заг. ред. Л. М. Савчук. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2013. – С. 44-56. *(Особистий внесок: автором обґрунтовано та подано пропозиції створення “Інформаційного центру” на ринку сільськогосподарської продукції, 0,76 / 0,20 д.а.)*

6. Павленчик Н. Ф. Ринок сільськогосподарської продукції: методологічні та методичні основи формування і функціонування : монографія / Н. Ф. Павленчик. – Львів : Ліга-Прес, 2014. – 392 с. (31,3 друк. арк.).

7. Павленчик Н. Ф. Формат отношений в сегментах рынка сельскохозяйственной продукции / Н. Ф. Павленчик // Современная экономика : анализ состояния и перспективы развития : монография. Кн. 4 / под общ. ред. Н. С. Клунко. – Ставрополь : Логос, 2014. – С. 50-76. (1,60 д.а.).

8. Павленчик Н.Ф. Ринок сільськогосподарської продукції : теорія та практика : монографія / Н.Ф. Павленчик. – Львів : Ліга-Прес, 2015. – 312 с. (23,8 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях

9. Павленчик Н. Ф. Обслуговуючі кооперативи як складова агробізнесу / Н. Ф. Павленчик // Вісник Львівського державного аграрного університету : економіка АПК. – 2004. – № 11 (2). – С. 270-274 (0,13 д.а.).

10. Павленчик Н. Ф. Ринкові чинники формування конкурентоспроможності аграрних підприємств / Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик // Вісник Львівського державного аграрного університету : економіка АПК. – 2005. – № 12. – С. 60-64. (Особистий внесок: автором визначено та подано аналіз чинників формування конкурентоспроможності, 0,25 / 0,12 д.а.).

11. Павленчик Н. Ф. До питання раціонального використання земельних ресурсів / Н. Ф. Павленчик, Ф. В. Горбонос // Вісник Львівського державного аграрного університету : землевпорядкування і земельний кадастр. – 2005. – № 8. – С. 10-15. (Особистий внесок: автором подано пропозиції розрахунку раціонального розміру землеволодіння підприємства, 0,35/0,17 д.а.).

12. Павленчик Н. Ф. Теоретичні аспекти суті кооперації як економічного явища в аграрній економіці / Н. Ф. Павленчик, Ф. В. Горбонос // Вісник аграрної науки. – 2006. – № 7. – С. 21-25. (Особистий внесок: автором узагальнено погляди та підходи вчених до сутності кооперації, 0,90/0,45 д.а.).

13. Павленчик Н. Ф. Інтеграція і концентрація виробництва в агропромисловому комплексі на засадах кооперативних відносин / Н. Ф. Павленчик // Вісник Львівського державного аграрного університету : економіка АПК. – 2006. – № 13. – С. 239-244. (0,37 д.а.).

14. Павленчик Н. Ф. Ініціативна роль підприємств у формуванні аграрного ринку / Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик // Вісник Львівського державного аграрного університету : економіка АПК. – 2007. – № 14 (1). – С. 54-59. (Особистий внесок: автором запропоновано методичний підхід формування сегментарної структури функціонування ринку сільськогосподарської продукції, 0,37/0,18 д.а.).

15. Основні напрями розвитку виробництва сільськогосподарської продукції в регіоні / Павленчик Н. Ф. [та ін.] // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Ґжицького. – 2007. – Т. 9, № 4 (35), ч. 2. – С. 147-155. (Особистий внесок: автором подано обґрунтування та пропозиції з удосконалення структури виробництва, 1,44/0,4 д.а.).

16. Павленчик Н. Ф. Еволюція розвитку аграрного ринку України / Н. Ф. Павленчик // Економіка АПК. – 2008. – № 4. – С. 116-121. (0,47 д.а.).

17. Павленчик Н. Ефективність державної підтримки сільськогосподарських підприємств / Ф. Горбонос, Н. Павленчик, А. Павленчик // Вісник Львівського національного аграрного університету : економіка АПК. – 2009. – № 16 (1). – С. 77-83. *(Особистий внесок: автором обґрунтовано доцільність державної підтримки виробників, 0,41/0,14 д.а.)*.

18. Організаційно-функціональна модель оптового ринку сільськогосподарської продукції на локальному рівні / Горбонос Ф. В., Павленчик Н. Ф., Павленчик А. О., Корчинський І. О. // Економіка АПК. – 2009. – № 7. – С. 108-120. *(Особистий внесок: автором запропоновано та обґрунтовано параметри та місце функціонування локального оптового ринку, 0,97/0,24 д.а.)*.

19. Павленчик Н. Ф. Роздрібна торгівля як складова інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції / Ф. В. Горбонос, Н. Ф. Павленчик, І. О. Корчинський // Економіка : проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. Вип. 252 : в 6 т. – Дніпропетровськ, 2009. – Т. 3. – С. 628-637. *(Особистий внесок: автором розглядаються процеси формування відносин у сегменті реалізації, 0,52/0,17 д.а.)*.

20. Павленчик Н. Ф. Напрями та ефективність інституційної підтримки сільськогосподарських підприємств / Ф. В. Горбонос, Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик, І. О. Корчинський // Вісник Житомирського національного агроекологічного університету : економічні науки. – 2009. – № 2 (25), т. 2. – С. 38-51. *(Особистий внесок: автором узагальнено та розроблено пропозиції з надання державної підтримки, 1,07/0,27 д.а.)*.

21. Павленчик Н. Ф. Оцінка трансформації земельних відносин у Львівській області до ринкових умов / Ф. В. Горбонос., Н. Ф. Павленчик // Вісник Львівського національного аграрного університету : економіка АПК. – 2010. – № 17 (1). – С. 178-184. *(Особистий внесок: автором розроблено класифікацію та формування раціональних обсягів землеволодіння в ринкових умовах, 0,40/0,20 д.а.)*.

22. Павленчик Н. Ф. Виборність управлінських структур кооперативу в ринкових умовах / Н. Ф. Павленчик, Н. Ф. Павленчик // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2010. – Вип. № 5. – С. 96-137. *(Особистий внесок: автором розроблено методичний підхід до участі в управлінні кооперативом асоційованих членів, 0,17/0,08 д.а.)*.

23. Павленчик Н. Ф. Інноваційні основи ринку сільськогосподарської продукції / Н. Ф. Павленчик // Вісник Львівського національного аграрного університету : економіка АПК. – 2011. – № 18 (1). – С. 62-67. *(0,37 д.а.)*.

24. Павленчик Н. Ф. Стимулювання інноваційної функції ринку сільськогосподарської продукції на стадії виробництва / Н. Ф. Павленчик // Економіка АПК. – 2011. – № 8. – С. 37-42. *(0,37 д.а.)*.

25. Павленчик Н. Ф. Раціональне та ефективне використання земельних ресурсів в контексті формування ринку землі / Ф. В. Горбонос, А. О. Павленчик, Н. Ф. Павленчик // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького : економічні науки. – 2011. – № 4 (50), т. 13. – С. 207-217. *(Особистий внесок: автором подано пропозиції трансформації земельних відносин у ринкових умовах, 0,45/0,15 д.а.)*.

26. Павленчик Н. Ф. Регуляторні прояви множини функцій на ринку сільськогосподарської продукції / Павленчик Н. Ф. // Вісник Львівського національного аграрного університету : економіка АПК. – 2012. – № 19 (1). – С. 101-106. (0,38 д.а.).

27. Павленчик Н. Ф. Прогнозування обсягу пропозиції на ринку сільськогосподарської продукції в контексті процесу ціноутворення / Н. Ф. Павленчик // Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 64-72. (1,07 д.а.).

28. Павленчик Н. Ф. Нормативно-правове забезпечення діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції / Н. Ф. Павленчик // Аграрна економіка. – 2013. – Т. 6, № 1-2. – С. 52-58. (0,44 д.а.).

29. Павленчик Н. Ф. Ризики на ринку сільськогосподарської продукції, зумовлені зміною структури виробництва / Н. Ф. Павленчик // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2013. – № 10. – С. 53-57. (0,52 д.а.).

30. Павленчик Н. Ф. Диверсифікація діяльності оптових ринків / Н. Ф. Павленчик // Аграрна економіка. – 2014. – Т. 7, № 1-2. – С. 108-114. (0,46 д.а.).

31. Павленчик Н. Ф. Відносини на ринку сільськогосподарської продукції / Н. Ф. Павленчик // Вісник Львівського національного аграрного університету : економіка АПК. – 2014. – № 20 (1). – С. 280-290. (0,63 д.а.).

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав, публікації у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

32. Павленчик Н. Ф. Теоретичні основи обґрунтування дефініції “ринку сільськогосподарської продукції” / Н. Ф. Павленчик // Економіка АПК. – 2014. – № 1. – С. 85-92. (1,0 д.а.).

33. Павленчик Н. Ф. Ценообразование на рынке сельскохозяйственной продукции / Н. Ф. Павленчик // Новый университет. – 2014. – № 7-8. – С. 26-34. (0,56 д.а.).

34. Павленчик Н. Ф. Логистика в сегменте “производства” на рынке сельскохозяйственной продукции / Н. Ф. Павленчик // Проблемы современной науки. Вып. 15. – 2014. – № 15. – С. 116-121. (0,58 д.а.).

35. Павленчик Н. Ф. Формування відносин на ринку сільськогосподарської продукції / Н. Ф. Павленчик // Прометей. – Донецьк : Юго-Восток, 2014. – Вип. 1 (40). С. 115-120. (0,60 д.а.).

Публікації за матеріалами конференцій

36. Павленчик Н. Ф. До методики дослідження розвитку кооперації в агробізнесі / Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик // Методичні основи сучасного дослідження в аграрній економіці : матеріали Міжнар. наук.-теор. конф. – Житомир : Житомир. держ. агрокол. ун-т, 2005. – Ч. 2. – С. 104-106. (Особистий внесок: автором розроблено методичні підходи формування і функціонування обслуговуючих кооперативів в умовах ринку, 0,34/0,17 д.а.).

37. Павленчик Н. Ф. Фінансово-економічний механізм регулювання відносин у рамках кооперативного формування // Ф. В. Горбонос, Н. Ф. Павленчик // Розвиток фінансової системи України в умовах ринкових трансформацій : зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф. вчених, викладачів та практичних працівників, 16-17 лютого 2006 р. – Вінниця : Книга-Вега, 2006. – Т. 2. – С. 164-167. (Особистий внесок:

автором подано пропозиції формування фінансових відносин в асоціації кооперативів, 0,25/0,12 д.а.).

38. Павленчик Н. Ф. Канали і способи реалізації сільськогосподарської продукції в ринкових умовах / Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик // Теорія і практика розвитку АПК : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму, 19-20 верес. 2006 р. – Львів : ЛДАУ, 2006. – Т. 1. – С. 281-288. *(Особистий внесок: автором обґрунтовано вибір ефективних каналів реалізації продукції, 0,50/0,25 д.а.).*

39. Павленчик Н. Ф. Сервисная кооперация в аграрной сфере / Горбонос Ф. В., Павленчик Н. Ф. // Научно-инновационная деятельность и предпринимательство в АПК: проблемы эффективности и управления : сб. науч. статей 2-й Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 17-18 мая 2007 г. – Минск, 2007. – Ч. 1. – С. 66-69. *(Особистий внесок: автором подається методика розрахунку зони обслуговування кооперативу, 0,41/0,21 д.а.).*

40. Павленчик Н. Ф. Стан використання землі в постреформений період у Жовківському районі // Ф. В. Горбонос, Н. Ф. Павленчик // Екологічні, економічні та технологічні аспекти використання земельних ресурсів : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму, 19-21 верес. 2007 р. – Львів : ЛДАУ, 2007. – С. 37-43. *(Особистий внесок: автором зроблено аналіз та дано оцінку ефективності використання землі, 0,38/0,19 д.а.).*

41. Павленчик Н. Ф. Розвиток інфраструктури регіонального аграрного ринку / Ф. В. Горбонос, Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик, І. О. Корчинський // Вісник аграрної науки Причорномор'я : Міжнар. наук.-практ. конф. “Україна – сільське господарство – СОТ : теорія і практика”. – Миколаїв, 2007. – Спец. вип. 3 (42), т. 1. – С. 111-116. *(Особистий внесок: автором розроблено пропозиції з підвищення ефективності функціонування елементів інфраструктури ринку, 0,38/0,09 д.а.).*

42. Павленчик Н. Ф. Ефективність використання матеріально-речового потенціалу сільськогосподарських підприємств / Ф. В. Горбонос, Н. Ф. Павленчик // Екологічні, економічні та технологічні аспекти ефективного використання матеріально-технічної бази АПК : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму, 17-18 верес. 2008 р. – Львів : ЛНАУ, 2008. – С. 162-166. *(Особистий внесок: автором зроблено аналіз матеріально-технічної бази підприємств, 0,31/0,15 д.а.).*

43. Павленчик Н. Ф. Функціонування елементів інфраструктури на ринку сільськогосподарської продукції / Ф. В. Горбонос, Н. Ф. Павленчик, І. О. Корчинський // Шляхи підвищення ефективності використання агроресурсного потенціалу : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму, 23-25 верес. 2009 р. – Львів : ЛНАУ, 2009. – С. 31-39. *(Особистий внесок: автором подано пропозиції диверсифікації діяльності оптового ринку, 0,56/0,19 д.а.).*

44. Павленчик Н. Ф. Інвестиційна обумовленість розвитку ринку сільськогосподарської продукції / Н. Ф. Павленчик // Формування та розвиток економіки в сучасних умовах господарювання : зб. тез доп. Міжнар. Інтернет-конф. – Луцьк, 2011. – С. 206-209. *(0,20 д.а.).*

45. Павленчик Н. Ф. Ринок землі : надії і проблеми / Ф. В. Горбонос, А. О. Павленчик, Н. Ф. Павленчик // Розвиток економічних і політико-правових систем України та інших країн Європи на початку ХХІ століття : тези VIII Міжнар.

наук.-практ. конф. – Львів : ЛУБП, 2011. – С. 16-18. *(Особистий внесок: автором проаналізовано можливості використання досвіду країн Європи щодо запровадження ринку землі, 0,18/0,06 д.а.).*

46. Павленчик Н. Ф. Економічні проблеми структури виробництва аграрного сектора України / Ф. В. Горбонос, А. О. Павленчик, Н. Ф. Павленчик // Перспективи розвитку і актуальні проблеми України та країн світу : тези X Міжнар. наук.-практ. конф. – Львів : ЛУБП, 2012. – С. 22-25. *(Особистий внесок: автором проаналізовано дисбаланс міжгалузевого розвитку аграрного сектору, 0,18/0,06 д.а.).*

47. Павленчик Н. Ф. Насичення ринку сільськогосподарської продукції в умовах територіальних відмінностей / Н. Ф. Павленчик // Теоретичні основи і практичні аспекти використання ресурсощадних технологій для підвищення ефективності агропромислового виробництва і розвитку сільських територій : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму, 18-21 верес. 2012 р. – Львів : ЛНАУ, 2012. – С. 227-232. *(0,31 д.а.).*

48. Павленчик Н. Ф. Доцільність державної підтримки аграрних підприємств / Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик // Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств : матеріали I Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 22 трав. 2012 р. – Львів : ЛНАУ, 2012. – С. 149-151. *(Особистий внесок: автором аналізуються види підтримки та дотацій на регіональному рівні, 0,19/0,1 д.а.).*

49. Павленчик Н. Ф. Кооперація на ринку сільськогосподарської продукції / Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик // Кооперативні читання 2013 рік : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Житомир : ЖНАЕУ, 2013. – С. 151-157. *(Особистий внесок: автором аналізуються причини створення та діяльності обслуговуючих кооперативів на ринку, 0,35/0,17 д.а.).*

50. Павленчик Н. Ф. Рынок сельскохозяйственной продукции / Н. Ф. Павленчик // Научное наследие академика А. А. Никонова и проблемы современной аграрной экономики. – М. : ВИАП им. А. А. Никонова, 2013. – С. 269-272. *(0,2 д.а.).*

Інші видання

51. Оплата праці в ринкових умовах господарювання / Г. В. Черевко, Ф. В. Горбонос, Н. Ф. Павленчик, Г. Б. Іваницька // Вчені Львівського державного аграрного університету виробництву. – Львів, 2007. – Вип. 7. – С. 12-13. *(Особистий внесок: автором запропоновано методику розрахунку оплати праці залежно від обсягів виробництва, 0,12/0,03 д.а.).*

52. Павленчик Н. Ф. Ринкова діагностика та ймовірні перспективи розвитку підприємств у сільському господарстві / Ф. В. Горбонос, Н. Ф. Павленчик // Регіональні проблеми розвитку агропромислового комплексу : зб. наук. доп. – Львів : ЛНАУ, 2009. – С. 72-83. *(Особистий внесок: автором подано аналіз матеріально-речового потенціалу підприємств, 0,67/0,30 д.а.).*

53. Павленчик Н. Ф. Ринок та ефективність інституційної підтримки сільськогосподарських виробників / Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик // Регіональні проблеми розвитку агропромислового комплексу : зб. наук. доп. – Львів : ЛНАУ, 2009. – С. 209-217. *(Особистий внесок: автором запропоновано методику розрахунку дотацій на обсяги виробництва, 0,52/0,30 д.а.).*

54. Павленчик Н. Ф. Створення бази економічних умов функціонування кооперативу / Н. Ф. Павленчик // Наукові і практичні аспекти сільської кооперації. – Львів : Ліга-Прес, 2013. – С. 157-165. (0,47 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Павленчик Н.Ф. Теоретико-методологічні основи функціонування ринку сільськогосподарської продукції. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Львівська комерційна академія, Львів, 2015.

У дисертаційній роботі досліджено теоретико-методологічні та практичні аспекти створення та функціонування ринку сільськогосподарської продукції з обґрунтуванням концептуального підходу його сегментарного розгляду. Сформовано модель взаємодії множини функцій ринку і класифіковано їх залежно від дії та характеру прояву на головні, допоміжні та супутнього впливу.

Аналізуються відтворювальні процеси в сегментах виробництва та продукту, показники господарської діяльності та динаміка експортно-імпортних операцій аграрних підприємств України. Математично обґрунтовано нелінійні залежності між ціною, обсягами реалізації основних видів продукції та рівнем інфляції в країні.

Запропоновано модель логістичного рішення забезпечення процесу виробництва та подається механізм функціонування елементу логістичної системи. Обґрунтовано доцільність стимулювання інноваційної діяльності аграрних підприємств на ринку сільськогосподарської продукції та їх адаптація у контексті вимог євроінтеграції. Пропонується методика розрахунку дотацій сільськогосподарським виробникам у вигляді доплат на обсяг продукції.

Сформовано алгоритм ризику в контексті можливих загроз та розроблено модель елімінування підґрунтя його негативу в сегментах ринку. Подано пропозиції диверсифікації та правового забезпечення діяльності оптового ринку сільськогосподарської продукції. Акцентується увага на необхідності інформаційного забезпечення функціонування суб'єктів на ринку сільськогосподарської продукції та запропоновано модель “Інформаційного центру” як бази концентрації інформаційних потоків.

Ключові слова: еволюція ринку, ринок сільськогосподарської продукції, аграрне підприємство, сегмент ринку, попит, пропозиція, ціна, конкуренція, ризик, логістика, диверсифікація, оптовий ринок, ціноутворення, інфраструктура.

АННОТАЦИЯ

Павленчик Н.Ф. Теоретико-методологические основы функционирования рынка сельскохозяйственной продукции. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Львовская коммерческая академия, Львов, 2015.

В диссертационной работе исследованы теоретико-методологические и практические аспекты создания и функционирования рынка сельскохозяйственной

продукции с обоснованием концептуального подхода его сегментарного деления. Предлагается рынок сельскохозяйственной продукции рассматривать как совокупность взаимосвязанных сегментов, выделенных по стадиям воспроизводственного процесса, в основе функционирования которых лежат экономические отношения, направленные на обеспечение производства, логистическое перераспределение потоков продукции и создания условий формирования синергетического эффекта. Предложена концептуальная модель эволюции рынка, которая отражает постадийное его преобразование на протяжении всех исторических этапов человечества в контексте стадий разделения труда.

Конкуренция рассматривается как основополагающее средство реакции рынка сельскохозяйственной продукции на необходимость урегулирования противостояния, обусловленная появлением другого формата отношений и взаимодействия вследствие вхождения новых участников, и предлагается этапно-вариативное формирования рыночных стратегий предприятий в контексте развития конкурентной среды. Акцентируется внимание на сосредоточении конкурентной борьбы производителей в сегменте производства, которая направлена на обновление ассортимента, повышение качества, удешевление продукции и предоставление потребителям гарантий удовлетворения их запросов.

Рассматриваются атрибуты отношений в отдельных сегментах. Установлено, что отношения в сегменте производства постепенно диверсифицируются и трансформируются в сегменты продукта и реализации как коммерческие. Элементам рыночного механизма отводится роль регулирования процессов и обеспечения стабильности развития отношений на рынке. Сформирована модель взаимодействия множества функций рынка и они группированы на: главные, вспомогательные и сопутствующего влияния, в основу классификации которых положены принципы и механизм действия экономических законов.

Анализируются воспроизводственные процессы в сегментах производства и продукта, показатели хозяйственной деятельности предприятий. Установлена приоритетность прибыльной цели деятельности крупных предприятий, у которых доминирует отрасль растениеводства, что негативно влияет на изменение структуры посевов и производства валовой продукции. Раскрыты причины снижения эффективности деятельности хозяйств населения.

На основе социологических исследований дается оценка и раскрыты слабые и сильные стороны каналов реализации. Анализируется динамика экспортно-импортных операций аграрных предприятий Украины. Математически обоснованы нелинейные зависимости между ценой, объемами реализации основных видов продукции и уровнем инфляции в стране. Предложен методический подход процесса согласования ценностей на рынке, в условиях которого коммерческие отношения базируются на потребительских запросах, где учитываются расходы и прибыль, а ценность товара рассматривается потребителями как совокупность ценностей удовлетворения потребностей и акта купли-продажи.

Определено, что базисом эффективной деятельности предприятий-производителей на рынке сельскохозяйственной продукции выступают

институциональная среда, которая формируется за счет законодательных, регулирующих и стимулирующих институтов, и инфраструктура рынка.

Выяснено, что в производственной деятельности крупных предприятий, как бизнес-структур, уверенно прогрессирует инновационно-технологическая направленность, в результате чего проявляются неэффективность использования земли, негативное влияние на условия развития общества и формирование социального климата в пределах сельской территориальной единицы и в формате использования человеческого капитала.

Определены основания логистического обеспечения процесса производства на рынке сельскохозяйственной продукции, разработана и представлена матрица логистической системы блоков-преобразователей входных потоков ресурсов и выходных – результата. Разработана и представлена модель функционирования элемента логистической системы.

Обоснована целесообразность стимулирования инновационной деятельности аграрных предприятий на рынке сельскохозяйственной продукции и их адаптация в контексте требований евроинтеграции. Предлагается методика расчета дотаций сельскохозяйственным производителям в виде доплат на объем продукции.

Сформирован алгоритм риска в контексте возможных угроз и разработана модель элиминирования основы его негатива в сегментах рынка. Предлагается риск рассматривать как действие субъекта на основе осознанного принятия решения в ситуации неопределенности и на уровне общества совокупность рисков, которые формируются отдельно в разных сегментах, признать как интегральный положительный или отрицательный результат.

Предложен методический подход для установления баланса объемов производства и достаточности потребления определенного вида продукции в режиме реального времени и пространства на основе модели "состояние мгновения", когда в обстоятельствах одновременного действия положительных и отрицательных факторов на спрос и предложение создаются условия урегулирования равновесия цены на продукцию. Это свидетельствует, что на рынке сельскохозяйственной продукции в сегментах реализации и потребителя может наблюдаться регулируемая эластичность спроса и предложения. Рассчитаны прогнозные объемы предложения производителей в контексте процесса ценообразования.

Сформированы предложения диверсификации и правового обеспечения деятельности оптового рынка сельскохозяйственной продукции. Обоснована целесообразность строительства цеха по переработке картофеля на крахмал в РСП "Шувар" и рассчитаны технико-экономические показатели его деятельности.

Акцентируется внимание на необходимости информационного обеспечения функционирования субъектов на рынке сельскохозяйственной продукции и предложена модель "Информационного центра" как базы концентрации информационных потоков о состоянии во всех сегментах рынка сельскохозяйственной продукции, использование которой будет способствовать разработке и принятию оптимальных управленческих решений, направленных на рост эффективности деятельности субъектов рынка в условиях риска.

Ключевые слова: эволюция рынка, рынок сельскохозяйственной продукции, аграрное предприятие, сегмент рынка, спрос, предложение, цена, конкуренция, риск, логистика, диверсификация, оптовый рынок, ценообразование, инфраструктура.

ABSTRACT

Pavlenchyk N.F. Theoretical and methodological principles of agricultural product market functioning. – Manuscript.

The dissertation thesis is submitted for a doctor's degree on economic, specialty 08.00.03 - economics and management of national economy. – Lviv Commerce Academy, Lviv, 2015.

In the dissertation the theoretical, methodological and practical aspects of the establishment and functioning of the agricultural product market with conceptual approach justification of its segmental consideration. The model of interaction of the total market functions was formed and classified into main, subsidiary and related effects according to their actions and nature.

Some reproductive processes in production and product segments, indices of economic activity and the dynamics of export-import operations of agricultural enterprises in Ukraine were analyzed. The non-linear relationship between prices, sales of major products and inflation rates in the country were mathematically substantiated.

The model of logistic solutions to ensure the production process was suggested and operation mechanism of the logistics system element was presented. The expediency of fostering of agricultural enterprises activity innovation on the market of agricultural product and their adaptation in the context of the requirements of European integration was substantiated. We suggest the method of calculating of subsidies to agricultural producers in the form of payments to output.

There was formed the risk algorithm in the context of possible threats and developed the model of elimination of expected negative items in its market segments. We developed some ways of diversification and legal support of the agricultural product wholesale market. The attention was paid to the need to provide information on the agricultural market functioning and the model "Information Centre" as a base of information flow concentration was developed.

Keywords: the market evolution, the agricultural product market, agricultural enterprise, market segment, demand, supply, price, competition, risk, logistics, diversification, wholesale market, pricing, infrastructure.